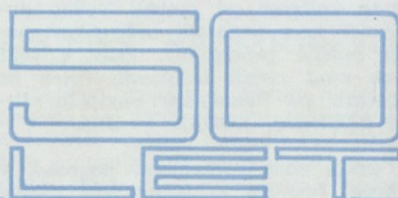

TOSAMA

Številka 9
LETO IX

☆
september
1973

1923 TOSAMA 1973

GLASILO TOVARNE SANITETNEGA MATERIALA - DOMŽALE

ZLATI JUBILEJ

TOSAMA praznuje svoj zlati jubilej. Praznuje 50-letnico obstoja, dela, prizadevanj in samoodrekanja. TOSAMA praznuje v svojem jubilejnim letu uspehe celotnega kolektiva, kajti iz majhne in nepomembne delavnice za konfencioniranje vate in gaze je zrastle v moderno tovarno sanitetnega materiala. Zrastla je samorastniško iz dela in uspehov tega dela. Po svojem obsegu poslovanja, modernizaciji tehnološkega postopka in modernizaciji strojnega parka se primerja med največja tovrstna podjetja v Evropi. Njena samorastniška pot, ki jo v zadnjem času zelo radi poudarjamo in na katero smo tudi ponosni se je razvijala in napredovala v različnih krajših in daljših obdobjih, ki so odločali o njenem obstoju in nadaljnjem razvoju.

Od tistih prvih dni skromnega začetka do danes je podjetje preživelo mnogo dobrih pa tudi slabih let.

Bili so časi uspehov in veselja, težav in neuspehov. Tudi ustvarjanje in delo nas je spodbujalo k še večjim uspehom. Delavci niso klonili niti v najtežjih trenutkih našega obstoja, v dobi do leta 1941 — v borbi za delavske pravice, med NOB — v borbi za okupatorjem, po vojni pa z birokratskimi in tehnokratskimi vplivi na vodenje podjetja. Šele 10. september 1950 nam je prinesel začetek bistvenih sprememb v celotnem družbenem življenju. Dobili smo delavsko samoupravljanje, ki je dalo najvažnejši del socialistične demokracije: človekovo osvoboditev, premagovanje njegove odtujenosti, in s tem posebno obeležje celotnemu nadaljnjemu razvoju podjetja. Čeprav v samem začetku še niso bile znane vse pristojnosti in pravi smotri delavskega samoupravljanja, je bila zavest in entuziazem ter volja za delo vedno večja. Iz leta v leto so se vrstili uspehi. Rastlo je podjetje, širilo in večalo se je število izdelkov, s tem pa tudi vrednost proizvodnje. Doraščajoča mladina pa je dobila svoje delovno mesto v družbi starejših članov kolektiva.

Najpomembnejše leto za celoten kolektiv je bilo leto 1959, ko je bila izvršena prva rekonstrukcija podjetja. Rekonstrukcijaje obsegala izgradnjo novih objektov in strojne opreme za oddelke belilnice, kardirnice, konfekcije in delno tudi tkalnice ovojev. Zaradi teh uspehov sta se celotni in čisti dohodek nenehno dvigala.

Tako smo v letih 1958, pred rekonstrukcijo, v primerjavi z letom 1962 zabeležili naslednje uspehe:

	1958	1962	Index
Celotni dohodek	9,610.000.-	18,739.760.-	195
Čisti dohodek	2,340.000.-	4,940.000.-	210
Zaposleni delavci	376	504	

Do leta 1970 smo vršili nadaljnjo modernizacijo proizvodnje. Izboljšali smo tehnološke postopke procesa proizvodnje, med katerimi je bila najpomembnejša modernizacija belilnice, avtomatske tkalnice gaze in nove moderne kotlarne na mazut. Veliko pozornost smo posvetili tudi povečanju števila proizvodov. Prav v tem času smo začeli izdelovati filtre za cigarete po licenčnem postopku firme EASTMAN KODAK — USA.

Drugi zelo pomemben dogodek v razvoju Tosame, ki ga moramo vsekakor poudariti, ker je po obsegu še večji pa je rekonstrukcija in modernizacija podjetja, ki je bila končana leta 1971. Naredili smo moderno proizvodno halo, kupili nov škroblilni in snovalni stroj, trakotkalske avtomate, nove mikalnike za sanitetno vato in še nove avtomate za izdelavo filtrov za cigarete. Pri tem moramo vsekakor

močeh in sposobnostih doprinesel svoj delež k celotnemu uspehu.

Perspektivni razvoj podjetja je načrtan v našem 5-letnem planu razvoja. Naloge, ki smo si jih zadali so velike in tudi odgovorne. Letos bomo naš koncept 5-letnega razvoja prilagodili novo nastalim gospodarskim pogojem in si čvrsto začrtali pot nadaljnega razvoja podjetja.

Druga važna naloga, katero moramo imeti vedno pred očmi, je skrb za delovnega človeka. Že do sedaj smo temu pomembnemu vprašanju posvetili veliko pozornost, vendar še vedno premalo. Še več sredstev bomo morali dati za stanovanjsko izgradnjo, za rekreacijo v planinah na morju, organizirati redne tečaje za usposobitev delavcev na delovnem mestu, štipendirati perspektivno potrebne kadre ter posvetiti še več skrbi preventivni

Tvornica vate in obvezilnega materiala Kocjančič & drug na Viru

poudariti novo proizvodnjo Mölny plenice za enkratno uporabo, damskih vložkov-Mimosept in Mölny hlačk za dojenčke. Po drugi rekonstrukciji so se uspehi poslovanja znatno poboljšali. Tako smo v letu 1970 pred rekonstrukcijo v primerjavi z letom 1972 zabeležili naslednje uspehe:

	1970	1972	Index
Celotni dohodek	102,530.000	148,003.000	144
Dohodek	27,974.000	39,586.000	141
Zaposleni delavci	695	718	

Celotni razvoj TOSAME je terjal sodelovanje vseh vodstvenih služb, novih organizacijskih ukrepov ter tesno povezovanje s samoupravnimi organi podjetja in celotnim kolektivom. Še bi lahko naštevali uspehe, ki smo jih imeli, vendar so nam vsem rezultati naših prizadevanj dobro znani, saj je vsak član naše TOSAME po svojih

zdravstveni zaščiti delavcev na delovnih mestih. Ravno tako moramo v najkrajšem času izgraditi lastno menzo, kjer bi se za vse delavce pripravljali topli obrok za malice, kosila in večerje.

Vse to je važno in nujno kar pomeni še nadaljnjo borbo za človeka in našo socialistično samoupravno skupnost. Boriti se za človeka in socialistično samoupravno skupnost pa pomeni, neutrudljivo delati za povečanje proizvodnje in produktivnost, za izboljšanje delovnih pogojev delavcev, za dobre tovariške odnose, za kvaliteto dela, za stalno rast življenjske ravni kot sestavnega dela boljšega življenja delovnega človeka, za popolno uveljavitev ustavnih določil.

Ob jubilejnim, zlatem prazniku naše TOSAME, vsem iskreno čestitam!

Slavko BAJEC. oec.

1923 — 1973

NA VIRU DO KOCJANČIČA

Področje Vira je bilo dolgo nenaseljeno. Tla z ilovnatimi sedimenti so manj primerna za naselitev, ker združujejo vlago, pa tudi za poljedelstvo so neprimerna. Prve stavbe so bile tako mlini ob Rači in pozneje ob umetnem kanalu Mlinščice. Ti mlini, ki so kasneje dajali možnost za pridobitev energije (poleg prostora), lega ob prometni poti, presežek delovne sile v okolici in nepoljedelsko zemljišče, so bile danosti, ki so pogojevale začetke obrtne in industrijske dejavnosti na več mestih in tudi na prostoru današnje Tosame.

Pisani viri o zgradbah na mestu Tosame sežejo do leta 1826. Tedaj so bile tu tri zidane stavbe, od tega dve stanovanjski ter veliki vojaški hlev. Prav ta hlev je bil glavna zgradba vse do rekonstrukcije leta 1959.

Po odselitvi vojakov leta 1863 je opuščen hlev služil prevoznikom, v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja, pa je prostore prevzel Nemec Josef Grosslecher (Zep), ki je z okoli 20 delavci in delavkami izdeloval slamnike. Potem so bile stavbe last Petra Majdiča, ob začetku našega stoletja pa jo je kupil Oberwalder iz Domžal, ki je bil tudi slamnikar. Za njim je Zordani (Gigerdoni) izdeloval v teh prostorih milo, pa tudi kartone za slamnike. Tedaj je obrat že nosil ime »kartonaža«.

Trdi se, da je med leti 1905 in 1912 imel v obratu zabojarjo neki Petrič. Za njim pa je prostore kupil Nemec Aleksander Nagel. Tudi ta je, z okoli 15 zaposlenimi, izdeloval kartone za klobuke.

1921 je prostore kupil Krnčič. Obrat se je imenoval kartonaža in tiskarna. Imel je tri tiskarske stroje ter okrog 20 delavcev in delavk. Zaradi slabega gospodarjenja je bil obrat 1928-1929 naprodaj. Stavbo je tedaj kupil Franc Kocjančič, »oče« sedanje tovarne sanitetnega materiala.

ZAČETEK NA KOLIČEVEM

Letnica nakupa bi kazala na to, da tovarna še nima pravice do proslave 50-letnice, zato je potrebno takojšnje pojasnilo, da je začetek tovarne treba iskati na Količevem, najbolj skromnega pa celo v Ljubljani. Prepakiranje obvezilnega materiala v neki ljubljanski šupi pa bi utegnilo biti celo pred 1923. letom.

Kocjančič si je na svojih poslovnih potovanjih in namestitvah po svetu nabral mnogo izkušenj iz papirniške in sanitetne stroke. Ko je Bonač postavil na Količevem nov objekt, je zato Kocjančiča povabil, da zasede mesto ravnatelja. Le-ta je ponudbo sprejel vendar pod uresničeno — zahtevo, da se mu da možnost tudi za razvijanje sanitetne stroke. Bonač mu je namestil stavbo na zahodnem robu tovarne,

veliko 25 m x 8 m in tu je začel Kocjančič delati s tremi delavkami in prva od njih je bila Minka Bidrova — Keglovič.

Iz dokumentov povzamemo, da je bil obrat osnovan 1. 3. 1923 protokoli-ran kot domača tvrdka Kocjančič & drug d. z. o. z. — izdelovanje vate in vsakovrstnih obvez. Prvi družabnik je bil Franc Guttman. Višina podjetniškega kapitala pa je znašala 120.000 predvojnih dinarjev.

Da se je Kocjančič ob papirniškem znanju odločil za sanitetno, je pojasnjeno verjetno s tem, da tedaj v državi še ni bilo izdelovalca sanitetnega materiala, papirnice in kartonaže pa so zaradi hude konkurence hitro propadale.

V začetku je Kocjančič z ženo pomagala v delavnici, kmalu pa je zaposlil še dve delavki, in nato še eno. Leta 1925 je tvrdka štela 15 zaposle-

Takšna je bila naša prva tovarna — na Količevem

Material, objavljen v tej slavnostni izdaji, je le izbor gradiva, ki je namenjen za pripravo obširnejše kronike tovarne sanitetnega materiala v Domžalah. Ta kronika bo izšla do konca jubilejnega leta in bo vnesla tudi vse vire, iz katerih so objavljeni podatki. Zahvaljujemo se vsem, ki so kakorkoli sodelovali pri zbiranju in urejanju gradiva za to slavnostno številko našega glasila.

nih žensk, leta 1926 pa je podjetnik zaposlil prvega moškega — Karla Juterška. Vsi stroji so bili na ročni pogon, razen obeh šivalnih.

Kakšen je bil prvi asortiment? Iz večjih — uvoženih bal beljenega bombaža so oblikovali manjše pakete sanitetne vate, iz večjih — uvoženih kosov beljene gaze so rezali in pakirali manjše količine gaze, in s prav tako uvoženih daljših kosov ovojev s tkanim robom so ročno ali strojno previjali ter pakirali kaliko ter mull ovoje, zvijali in rezali so gazo, na rezane ovoje ter opravljali razne kombinacije vate z gazo (ginekološka vata), ali gazo z vato in ovoji (ovoj za prvo pomoč). Izdelovali so tudi več vrst damskih vložkov: iz vate in gaze, pletene vložke iz kupljenih pletenin, iz frotirja, pa tudi današnjim Vir podobne — iz vate, opletene z mrežico. Poleg tega so izdelovali mrežice za lase za moške, ki so jih ženske pletle doma, doma so robile tudi brisače, krpe za umivanje, pletle so jopice in še kaj.

Surovine pa je Kocjančič prvotno uvažal v glavnem iz Češke in Nemčije, prodajal pa je v začetku preko trgovine sestre Elze Kosove, ki jo je imela na sedanji Trubarjevi cesti v Ljubljani.

Zaradi ugodnega razvijanja poslov je Kocjančič leta 1927 razširil svoje delovne prostore v bližnjo Kožarjevo hišo — najprej na podstrešje, kjer je izdeloval lesene paličice ovite z vato (bibo paličice), nato pa je dobil v najem še dve, kjer je uredil pisarno in zaposlil prvo pisarniško moč — Šmonovo.

Do leta 1928 — pred selitvijo na Vir — je imel že tele stroje: ročni stroj za navijanje ovojev, cirkularno, dva šivalna stroja ročne lesene statve za frotir, namizni stroj za zvijanje gaze, dva pletilna stroja, dva vložkarska stroja, od tega enega ročnega.

Do tega leta so se tudi menjavali deleži ter družabniki. V dokumentih se pojavlja ime žene Dore, ter omenjene sestre Elze Kos.

Leta 1928 je zaposloval 12 delavk, 2 delavca, ter specialista za tekstilne stroje. Letna produkcija je znašala do 300.000 obvez ter do 200.000 paketov vate in gaze. Dobavna področja pa so se razširila na Avstrijo, Švico in Italijo. Izdelke pa je prodajal po vsej Sloveniji, ter delno — po zastopnikih — v druge kraje v državi.

PRESELITEV NA VIR

Ko je 1928 za 280.000 tedanjih dinarjev kupil obrat na Viru ob finančni podpori svoje žene — je po nekaterih prezidavah začel pozimi 1929 — 1930 na sedanjem mestu z redno proizvodnjo. Kmalu je opustil mesto ravnatelja na Količevem, ki ga je opravljal vse dotlej in posvetil vso skrb rasti svoje tovarne, ki je že leta 1930 štela 25 delavk, 3 delavce, 1 mojstra iz Češke, ter 2 uradnici.

Vrednost kapitala je 1931. Leta

Prve konfekcionirke 1928 leta

znašala že 1,7 milijona predvojnih din. Dejavnost je bila razširjena že na lastno trgovino v prostorih na Viru, v katerih so bile na razpolago vse vrste blaga, poleg lastnega. Kasneje je nabavljaj še pribor za nego dojenčka in zdravniški pribor.

Leta 1932 je pristopil k podjetju Čeh Šimek z dvema mikalniki. Tedaj je bila prvič zmikana vata v trvdki. Leta 1934 je Šimek odšel in odpeljal s seboj tudi mikalnika.

V tem letu je prišlo tudi do prvega velikega požara in to na pustno noč 1934 leta. Zgorelo je podstrešje, kjer so impregnirali ovoje za prvo pomoč. Govoni se o malomarnosti, o kratkem stiku v električni napeljavi, pa tudi o drugih povodih. Kakorkoli že, požar čvrsto grajene stavbe ni poškodoval; z zavarovalnino je bilo še isto leto nadzidano eno nadstropje.

V ta prostor so namestili pet trarskih statev, last nekega Schillerja, ki je na podoben način kot pred njim Šimek, prišel s stroji vred v podjetje. Pa tudi njegovo sodelovanje s Kocjančičem je trajalo le dve leti, do leta 1936.

No, Kocjančič ni razvijal svojega poslovanja le na tak način. Že leta 1934 je dobil iz Limbuša 22 gladkih bombažarskih statev za tkanje gaze in kalika, ker je šel lastnik v stečaj, Kocjančič pa je bil njegov upnik. Od teh statev jih je 18 postavil (v prostore sedanje mizarske skobelnice in pisarne filtrov), za 4 pa zaenkrat ni bilo prostora.

Leta 1936 pa je v Beogradu kupil še 10 obnovljenih statev, osem ozkih in dve široki. Prostor zanje je uredil v širšem območju sedanje mehanične delavnice.

22 statev, kupljenih v letu 1937, pa je bilo nameščenih že v dozidanih prostorih objekta, ki ga je Kocjančič leta 1934 za 150.000 predvojnih din kupil v Spodnji Vesni v Mekinjah pri Kamniku.

NAKUP V MEKINJAH

Stalna želja po vse večji osamosvojitvi je vodila Kocjančiča namreč tudi do uresničitve namena po postavitvi lastne belilnice in pripravljalnice. Ker pa na Viru ni bilo vode, pa tudi električne energije tedaj ni bilo zadosti, je bil prisiljen iskati lokacijo izven področja matičnega podjetja. Kupljeni objekt je stal ob Mlinščici, električno energijo pa je dobival iz smodnišnice onkraj Kamniške Bistrice.

Kurilnice v kupljenem objektu ni bilo. Prvotno so kuhali v navadnem kotlu in poizkušali, da bi prišli do zahtevanih rezultatov beljenja in hidrofilnosti vate. 1936 leta pa je začel z zidavo kurilnice, tkalnice, pripravljalnice in rekonstrukcije stavbe za belilnico, naslednje leto pa je kupil parni kotel, kotel za kuhanje bombaža in gaze, kad za beljenje in kisanje, jiggre, centrifugo, in sušilno razpenjalni stroj. V letih 1938 — 1939 pa je kupil toplozračni škroblilni stroj, previjalni stroj in angleško snovalo.

Očitna je torej precejšnja hitrost investicije. Hitler je zasedel Avstrijo, možnost uvoza repromateriala iz Nemčije se je, zaradi priprav na vojno, zmanjšala, pritisk jugoslovanskih vojaških oblasti po sanitetni vati in gazi pa je bil, seveda, vse večji. Kocjančičeva trdka je bila takorekoč edina večja tovarna sanitetnega materiala v stari Jugoslaviji. Delno so tkali gazo tudi v Trziču in Dugi Resi, za vato pa je bil glavni proizvajalec Kocjančič.

Leta 1939 je bilo zaposlenih v Mekinjah 31 ljudi, zmogljivost belilnice je bila 250 — 300 kg bombaža dnevno. Ostale zmogljivosti so bile namenjene beljenju gaze.

Belilnica v Mekinjah

DELA VSTVO SE ORGANIZIRA

Če so bili to zelo pomembni časi za razvoj podjetja, pa so bili predvsem pomembni tudi zaradi razvoja delavskega gibanja. Konec gospodarske krize je dal povod za novo kapitalistično ekspanzijo z nadaljevanjem vseh posledic za delavstvo, katero je vse bolj spoznavalo, da bo le organizirano lahko izboljšanje svojega življenjskega standarda in ustrezne delovne pogoje.

Prva pomembna delavska akcija na kamniško-domžalskem območju je bila osem tedenska stavka papirničarjev v Bonačevi tovarni na Količevem, ki se je oktobra 1935 končala s pomembno zmago delavstva in je pomenila veliko prelomnico v delavskem gibanju na domžalskem področju. Kar za povrstjo so se delavci posameznih domžalskih tovarnih sindikalno organizirali, spomladi 1936 pa so se končno upogumile tudi delavke v Kocjančičevi tovarni.

Pripravljalni odbor, v katerem so bile: Ivanka Bajc, Marija Kerč, Francka Osolnik, Francka Srša in Marija Vodlan, so začele posamezne delavke navduševati za ustanovitev strokovne organizacije — sindikata.

Odločili so se za organiziranje v krščansko — socialistično Jugoslovansko strokovno zvezo (JSZ), v kateri je bilo organizirano tudi drugo delavstvo na domžalskem področju, saj je bilo to za medsebojno pomoč in za enotno nastopanje. (Obstojale so poleg JSZ še tri sindikalne centrale: socialistična Strojovna komisija, narodno — liberarna Narodna strokovna

zveza in klerikalna Zveza združenih delavcev).

Povezali so se s Francem Bukovcem, znanim delavskim buditeljem in organizatorjem iz Bonačeve tovarne, ta pa je obvestil o odločitvi delavstva Kocjančičeve tovarne osrednje vodstvo JSZ v Ljubljani. 29. junija 1936 je bil nato v društvenem domu v Dobu sestanek na novo ustanovljene skupine JSZ.

Na njem so izvolili svoje obratne zaupnike: Karla Juterška, Marijo Kerčovo in Klaro Prašnikarjevo.

STAVKA

Kocjančič je bil z ustanovitvijo skupine JSZ v tovarni seznanjen in je

rekel, da nima nič proti. Vendar je pa že čez nekaj dni prišlo do hudega spora ki se je zaostril v stavko.

V Kocjančičevi tovarni je nenadoma pričelo primanjkovati dela. 4. julija je bil nabit razglas, da se do nadaljnjega obratuje le delno, kolikor pa bodo spet naročila, bo podjetje sproti poklicalo delavstvo na delo.

Na sestanku so delavci izrazili prepričanje, da je ta ukrep posledica ustanovitve skupine JSZ. Soglasno so sklenili, da mora podjetje zaposliti vse, če ni mogoče naenkrat, pa s skrajšanim delovnim časom ali izmenami. Bili so za sporazumno ureditev zadeve, toda Kocjančič se je umaknil — odšel na dopust, to pa je »sodu izbilo dno« — začela se je stavka. Sprva je bilo nekaj stavkokazov, pa so jih izgnali iz tovarne.

KOLEKTIVNA POGODBA

11. julija so se začela pogajanja s podjetnikom, na katerih naj bi bil le-ta precej uveden. 13. julija se je zopet začelo z delom, skupina JSZ pa se je takoj za tem lotila priprav za sklenitev posebne kolektivne pogodbe, s katero naj bi uredili vse delovne pogoje ter pravice in dolžnosti iz delovnega razmerja. Ta akcija je približno sovpadala s akcijo Delavske zbornice, ki je pripravljala sklenitev enotne in skupne kolektivne pogodbe za vsa slovenska tekstilna podjetja. Spričo tega so se pogajanja nekoliko zavlekla. Bil pa je Kocjančič takoj pripravljen izvajati vsa določila socialno zaščitne zakonodaje in pristal je tudi na 10 do 15 %-no povečanje mezd. Do podpisa splošnega dela kolektivne pogodbe je prišlo 23. septembra 1936, z veljavnostjo od 19. oktobra 1936. Težje pa je bilo doseči sporazum o tarifnem delu kolektivne pogodbe, ker mezdne postavke niso bile vsklajene z zaslužki tekstilnih delavcev v drugih

Podjetnik, družabniki in delavstvo 1935

Stara vratarnica na Viru

Sindikalni izlet v Kamniško Bistrico 1938

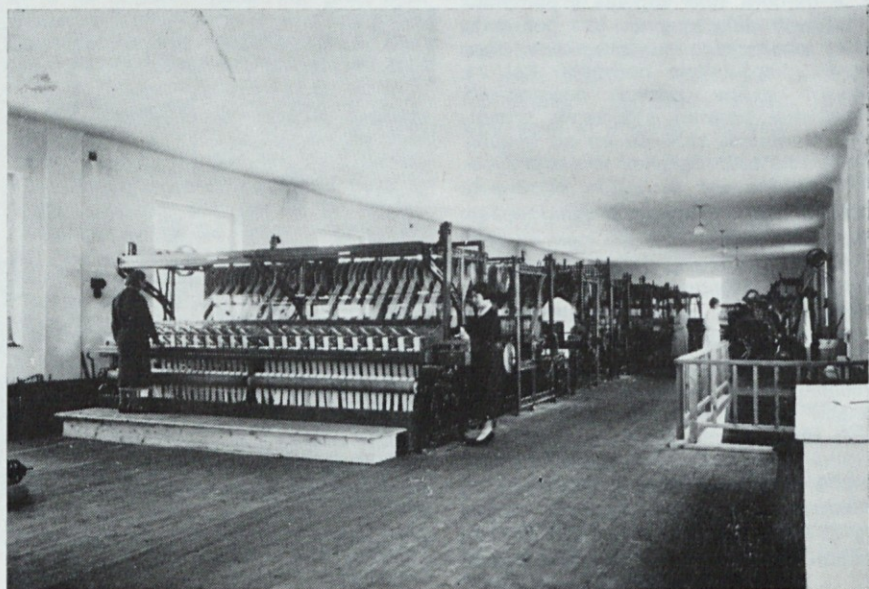
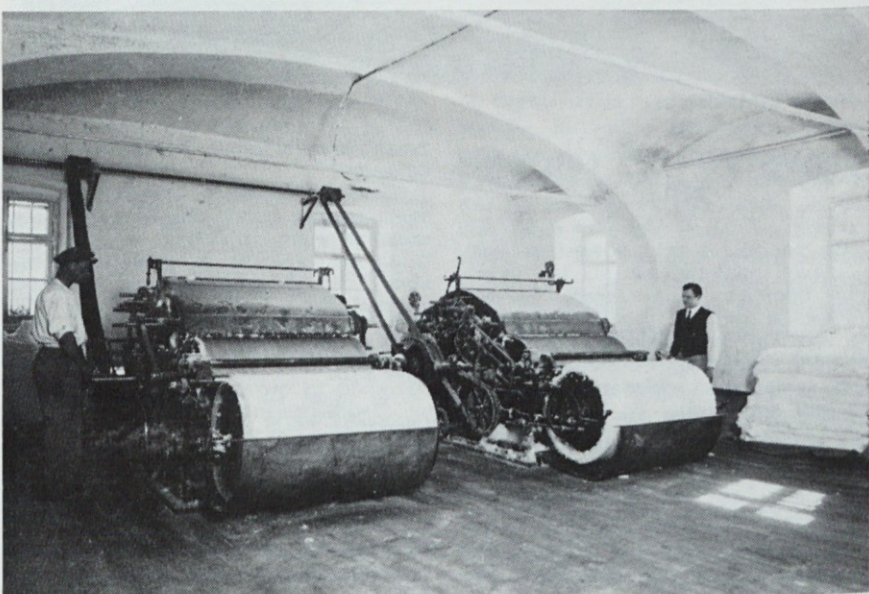

Sindikalni izlet na Dobeno 1939

Predvojne konfekcionirke z Jožetom Kovičem

Konfekcija, mikalnica tkalnica ovojev - 1934-1936

podjetjih. Tu je bila dosežena le kompromisna rešitev.

Za ureditev oblastnega priznanja in potrditev uradnega dovoljenja za delovanje so preskrbeli šele novembra 1936. Ustanovni občni zbor »Strokovne skupine tekstilnega delavstva Vir pri Domžalah« pa je bil 21. februarja 1937 v društvenem domu v Dobu, ki je izvolil naslednji odbor: predsednik: Karl Juteršek, podpredsednik: Ivan Štrukelj, tajnica: Ivanka Bajec, blagajničarka: Francka Capuder, odborniki: Francka Osolnik in Francka Dolničar, nadzorstvo: Marija Vodlan in Marija Kerč. V skupini JSZ so bili razen redkih izjem organizirani vsi — 50 delavk in 7 delavcev.

DELOVANJE JSZ DO VOJNE

V maju 1937 je prišlo, z namenom tesnejšega povezovanja v okviru pagonog, do ustanovnega občnega zbora strokovne zveze tekstilnega delavstva JSZ in v ožji odbor je bil izvoljen tudi Juteršek.

Nadaljnje delovanje skupine JSZ v Kocjančičevi tovarni je bilo usmerjeno predvsem v urejevanje mezd, posredovanje pri posameznih odpustih delavcev in delavk, ustanovili so podporni fond za pomoč delavstvu ob brezposelnosti (ta je prišel zlasti v poštev v letu 1939, ob začetku druge svetovne vojne), borili so se proti delovanju klerikalnega sindikata Zvezde združenih delavcev, ki so ga vodili grobeljski misionarji, posvetili pa so se tudi kulturno-prosvetnemu delu. Ustanovili so knjižnico in naštedirali nekaj iger, organizirali pa so tudi izlete.

Od konca 1938 je v okviru skupine JSZ na Viru deloval še poseben ženski odsek. Ti odseki so imeli predvsem nalogo, da dvigajo organizacijsko zavest delavk, skrbijo za njihovo izobraževanje s predavanji in posebej obravnavajo njihov socialni položaj.

Članstvo se je prav tako udeleževalo nekaterih vseslovenskih prireditvev JSZ, prvomajskih praznovanj, nekateri posamezniki pa tudi posameznih akcij, ki jih je skrivno organizirala KP.

Množično so se udeležili protidraginjskih shodov v Domžalah in Kamniku, dobro pa je v letu 1940 uspešna tudi akcija za zbiranje podpisov za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze.

Dne 16. februarja 1941 je bil občni zbor skupine JSZ na Viru in hkrati tudi zadnji večji sestanek delavstva Kocjančičeve tovarne pred napadom na Jugoslavijo. Iz poročila povzema mo, »da je skupina v preteklem letu aktivno delovala za znižanje plač in v notranjih organizacijskih zadevah. Razveseljivo je, da vlada v tej skupini močna organizacijska zavest.«

Doba tik pred začetkom druge svetovne vojne je bila torej močno razgibana, tako po podjetniški kot po sindikalni plati. Dosti energije je torej moralo biti na obeh straneh, zavidljiva pa je vsekakor Kocjančičeva neustavljivost pri razvoju njegove tvrdke.

PRIPRAVE ZA SELITEV IZ MEKINJ

Ureditev obrata v Mekinjah je Kocjančiča dobrega osamosvojila, prevozi pa so mu vendarle povzročali občutne stroške. Zato je sklenil obrat preseliti na Vir, s tem da bi uredil vprašanje vode s izkopom vodnjaka; za energijo pa so očitno morali biti izboljšani pogoji. Odkupil je stanovanjsko poslopje Malija ob jugozahodnem

robu svoje tovarne in mu zgradil novo na vzhodni strani, ob poljski cesti za Dob. Dozidavati pa je začel v času vojne.

Kljub temu pa je v Mekinjah šel vseeno v novo naložbo in sezidal veliko skladišče za bombaž in prejo. To skladišče je uporabil že kmalu za tem. Leta 1940 in v začetku leta 1941 je namreč kupil veliko količino, menda okoli 47 vagonov, turškega, ameriškega in grškega bombaža. Zaradi velike količine in nazadnje — zaradi varnosti je bombaž, vskladiščil delno v Mekinjah, delno pa na Viru pri Tončku, pri Bertonclju ter pri Kajfeževih in Cerarjevih v Domžalah.

Ta bombaž mu je zadostoval tja do leta 1947 in je — ker Nemci zanj niso vedeli — tudi pripomogel k boljši oskrbi partizanov med vojno.

Tovarniški odbor JSZ — 1939

Občni zbor JSZ na delavski zbornici na Miklošičevi cesti v Ljubljani 1939. Feliks Vodlan na desni strani v sredi.

DELAVSKA ZBORNICA V LJUBLJANI

Štev. 131/39

Reg.

Izkaznica

za delavskega-nameščenskega zaupnika

gospoda V o d l a n Franc, tov. del.

izvoljenega na podlagi zakona o zaščiti delavcev

za leto 1939⁴⁰ v podjetju Kocjančič in drug. Vir

V Ljubljani, dne 28. marca 1940

Predsednik:

Tajnik:

Izkaznica delavskega zaupnika

Kolektivna pogodba (prva stran)

sklenjena med podjetjem Kocjančič in drug. tvornica obvezilnega materiala v Domžalah in delavstvom tega podjetja, zastopanim po Jugoslovanski strokovni zvezi v Ljubljani.

Člen 3.

Prazniki

Člen 1.

Veljavnost pogodbe

Ta pogodba postane veljavna, čim je obojestransko podpisana. Obvezno moč pa dobi z dnem 19. oktobra 1936.

Člen 2.

Delovni čas

1.) Dejanski delovni čas traja 8 ur na dan oziroma 48 ur na teden. Odmori, všteti čas za preoblačenje in umivanje, se v smislu t. 7. Zakona o zaščiti delavcev ne štejejo v delovni čas.

2.) Vsled praznovanja praznikov izpadli delovni čas se mora sporazumno med podjetjem in delavstvom nadomestiti s podaljšanjem dela ob ostalih dneh dotičnega tedna za največ eno uro. Isto velja v slučaju angleške sobote. Tako nadomestne ure se ne smatrajo kot preokasno delo.

3.) V kolikor to razmere obrata dopuščajo, bo podjetje uredilo delovni čas tako, da bo delavstvo ob sobotah popoldne prosto.

4.) V ostalem veljajo glede delovnega časa zakoniti predpisi.

1.) Glede nedeljskega dela veljajo zakonita določila.

2.) Praznujejo se sledeči prazniki: Novo leto, Vnebohod, Telovo, Veliki Smaren (15. avgust), Vsi sveti, 25. in 26. december, Rojstni dan Nj. Veličanstva kralja in praznik Narodnega udeležanja (1. december). Kot praznik se smatra tudi Velikonočna sobota in 24. december po 14. uri popoldne.

3.) Ako bi se ob kakem od navedenih praznikov redno obratovalo po želji podjetja, se izplačajo mezde s 100 % poviškom. V kolikor se pa vrše ob navedenih praznikih samo za nadaljno redno obratovanje potrebna vzdrževalna in pripravljalna dela, pritiče pri teh delih zaposlenim delavcem 50 % pribitek.

4.) Na željo delavstva se lahko praznujejo še sledeči prazniki: 6. januar, 10. marec, 29. junij in 8. december, vendar se vsled praznovanja teh praznikov izpadli delovni čas na zahtevo podjetja nadomesti v smislu določbe točke 2. te pogodbe. Pod istimi pogoji se praznuje 1. maj, ako izrazi to željo z glasovanjem večina delavstva.

Člen 4.

Mezdní sistem

1.) Mezde se plačujejo na ure in po akordu. Način plačila določa podjetje sporazumno z obratnimi zaupniki.

2.) Za urne mezde veljajo kategorijski urni zaslužki, navedeni v prilogi.

Iz spominov Karla Juterška na predvojno sindikalno dejavnost

Obseg dela v tovarni se je počasi povečeval, z njim vred število zaposlenih, počasi pa je rasla tudi delavska zavest. Znani delavski organizator z domžalskega področja Bukovec s Količevega je razgibal tudi vrste v Kocjančičevi tvornici. »Ženske same so se odločile, da se organizira sindikat«, pripoveduje Juteršek. »Mene niso dobro poznale in so poslale Vodlanovo Mici k meni, da me vpraša če sem za sindikat. No končalo se je tako, da sem bil v društvenem domu v Dobu, kamor je prišel tajnik, strokovne zveze iz Ljubljane, izvoljen za obratnega zaupnika. Toda ko sem prišel v pisarno h Kocjančiču, da bi mu povedal o stanju v tovarni in da bi pristal na naš sindikat, se je odločno postavil po robu. Pa se nismo dali. Za deset dni smo zaprli tovarno. Bilo je nekaj stavkokazov, pa smo jih na silo izvlekli iz tovarne. Okoli 70 % nas je bilo »za« in Kocjančič se je končno vdal. Saj drugače ni bil »slab«, zatrjuje Juteršek »le denar je šel težko iz njega pa konservativen je bel.« Na sindikat je torej pristal, ko pa smo naredili vlogo za višje mezde, se je pa znova uprl. Več kot pol leta smo se borili. Imeli smo svojega človeka v pisarni, od katerega smo dobili točne podatke po čim se nabavlja material, po čim se prodaja in izračunali koliko je profita. Ko smo mu pa dali račun-ske podatke pod nos, se je končno le vdal. O sindikatu pa je izboljšal mnenje, ko je uvidel, da ima tudi od njega korist, saj so člani odločno zastopali stališče: za pošteno delo pošteno plačilo. In tako je tudi njihova skrb pripomogla k dvigu mezd, saj je spoznal da se zdaj drugače dela. Sindikat je imel pomembno vlogo tudi pri reševanju odpustov. Dostikrat se je Kocjančiču kakšna ženska tudi »drugače« zamerila in čeprav je bila dobra delavka, ji je odpovedal. Pa smo tudi take zadeve uredili v korist delavk«, končuje Juteršek pripoved o predvojnih odnosih v naši tovarni.

OB 50-LETNICI
VAM ČESTITAMO
IN ŽELIMO ŠE MNOGO
DELOVNIH USPEHOV

Papirkonfekcija Krško
obrat TISKARNA

VOJNA

Vojna je torej doletela Kocjančiča sredi velikih prosperitetnih načrtov. Jasno je, da mu jih je zavrila. Omenili smo že, da je začel že v vojni — junija 1941 — dozidavati in to trakt, kjer je sedaj v pritličju angleško snovalo in v nadstropju Müllerjeva tkalnica. Poslopje pa je dogradil šele leta 1945. Prestavitev belilnice iz Mekinj se je torej odlagala in bi se verjetno do konca vojne, če ne bi januarja 1944 z ostalimi delavci bivši vodja mekinjskega obrata — Franc Bernot — Filip, ki je bil tedaj še v partizanih — skupaj s še dvema partizanom in s pomočjo delavcev, zažgal obrat in miniral parni kotel.

Nemci so bili zainteresirani za sanitetni material, zato so mu preskrbeli parno lokomotivo, katero je nabavil v Prevaljah na Koroškem pozimi 1944 —45 in zanj sezidal kurilnico na mestu, kjer so sedaj stroji za filtre. Vendar pa je začel kotel obratovati šele po osvoboditvi, jeseni 1945.

OBOJESTRANSKI INTERES ZA SANITETNI MATERIAL

To bi bila v glavnem vsa medvojna investicijska pridobitev.

Lahkega položaja Kocjančič med vojno ni imel. Izdelki njegove trdke so bili potrebni obema stranema. Čeprav so Nemci sprva menda namerali ukiniti delo, so vendarle presodili zadostno koristnost obratovanja za svoje vojaške potrebe in dopustili obratovanje.

S tem so pa, seveda naredili veliko uslugo partizanskemu zdravstvu. Maloštevilna, še ohranjena partizanska poročila navajajo velike količine sanitetnega materiala, ki je pritekal iz Kocjančičeve tovarne.

DVE LINIJI ZA OSKRBOVANJE PARTIZANOV

Akcije za odnašanje materiala so potekale v dveh smereh: voditelji narodnoosvobodilnega gibanja so navedli stike neposredno s podjetnikom Kocjančičem, posebej pa so pridobivali zaupnike med delavstvom.

Organizatorji vstaje v kamniškem okraju Tomo Brejc, dr. Marijan Dermastia in Franc Bukovec so se že v času priprav na vstajo sestali s Kocjančičem. Prvi partizanski bolničar Jože Pirš — Luka pa se spominja, da je Kocjančič poslal velik zavoj sanitetnega materiala radomeljski četi že prve dni vstaje.

Jeseni 1941 pa se je prvič sestala skupina zaupnikov med delavstvom, ki sta jih v OF organizirala Milan Janžič in Stane Podbevšek — Matjaž. Sekretarka organizacije OF, kasnejše Delavske enotnosti (DE) je postala Slavka Štrukelj — Olga, njena name-

stnica Tončka Paštebar — Vera, drugi aktivisti pa so bili Klara Prašnikar — Mija, Slavka Juhant — Vanda, Ana Pogačar — Anka in Ivan Štrukelj — Dušan. Ti so dobili nalogo, da pridobijo nove člane OF in jih zaradi konspiracije povezujejo v trojke, ki naj zbirajo denar, hrano in material za narodnoosvobodilno gibanje ter izvajajo propagandne akcije.

Tako se je začelo torej organizirano delo, v katerem sta se na isti strani znašla podjetnik in njegovo delavstvo, čeprav iz konspirativnih razlogov za aktivnost drug drugega nista vedela.

PARTIZANSKE AKCIJE

Člani trojk so material odnašali na posamezne punkte (Capuder v Vrbi pri Prevojah, Cerar v Dobu, Šinkovec v Zagorici), Kocjančič pa je pošiljal po svoji liniji in pričakovati je že

bilo težave z nemškimi vojaškimi oblastmi, saj je bila proizvodnja namenjena za vojsko. Zato je Kocjančič naročil štabu kamniškega bataljona, da naj z akcijo prekrne primanjkljaj materiala. Do take akcije je prišlo v juniju 1942, naslednja je bila maja 1943, avgusta istega leta pa tretja. Vse te akcije so bile izvedene z vednostjo in s pomočjo Kocjančiča.

Največja akcija pa je bila 13. julija 1944. Bil je to kombinirani napad na Bonačevo in Kocjančičevo tovarno, ki ga je izvedel tretji bataljon Šlandrove brigade. Pri Kocjančiču so tedaj naložili tri vozove materiala, od tega 15.000 prvih zavojev, 65 zavojev gumiranega platna, velike količine vate in gaze, ter mnogo dragocenih zdravniških instrumentov. Čez nekaj dni so odpeljali še manjši tiskarski stroj.

K tej akciji je treba pripomniti, da je ohranjen natančen seznam zalog in skica mest, kje je material vskladi-

*Spis materiala v magazinu.
kateri se nahaja v tovarni!*

✓ Termometri za merjenje vročine

Operacijski laneni sušarce št. 10, 30, 40, 50, 60, 70, 80

Injekcijske igle „Aideur“ št. 12, 14, 15, 16, 18, 20

Injekcijske igle „Edko“ in tudi „Serum“ igle.

✓ Bele rokavice „Nikulič“ /operativne/

Šivilski laneni sušarce (črt-guť) od št. 00-4.

Šivilska vrila (Mundheftzude) od št. 0-4.

Elastični oroji za popravilo (Mabel Binde) 6 cm širina

✓ Elastični oroji za rane (Ideal oroji) 6, 8, 10, 12 cm /5 cm
6, 8, 10, 12 /10 cm

Meštel evkaliptus /po nahod/ v stekl. po 6 cm

Seprso traktura /namesto joda/ v stekl. po 3 cm

Marec (Gips) beljiši za /gipsbinde/

Kramer šinjle /popodoben zelenj. rakazec/ 60, 80, 100 cm ^{dobine}

„ „ „ „ /zložljive/ dolž. 40, 50 cm

Del obvestila partizanom, odposlano iz tovarne o založenosti skladišča

ščen, ki ga je iz tovarne poslal nekdo od aktivistov okrožnim političnim forumom in na podlagi katerega so se Šlandrovci odločili za to akcijo.

ODBORI DE

Tovarniški odbori OF so se po juniju 1943, ki je bil ustanovljen nov okrožni komitee KPS Kamnik (sekretar Franc Zupančič — Marjan) s sedmimi rajoni, preosnovali v odbore Delavske enotnosti (DE), za prvega okrožnega poverjenika DE pa je bil imenovan Stane Podbevšek — Matjaž.

Januarja 1944 je bilo ugotovljeno, da v okrožju obstoja 49 odborov DE ter še 24 mladinskih odborov DE. Organizirano je bilo okrog 80 % delavstva. Za Kocjančičevo tovarno pa, po podatkih iz junija 1944, zvemo, da je od 76 zaposlenih bilo 59 organiziranih v 14 odborih DE to pa je procentualno največ v primerjavi z drugimi večjimi obrati v Kamniškem okrožju. Tovarna št. 4 — kot je bilo ilegalno ime zanj — je bila torej izredno dobro organizirana.

O akcijah zbiranja in odnašanja materiala je še nekaj podatkov. Ve se, da so aktivisti Janko Kerč, Franc Gros, Alojz Sasso in Janko Klopčič v dogovoru s Kocjančičem, z vozmi večkrat vozili sanitetni material v partizansko skladišče v Račo in na Rovala. Količine materiala so bile tolikšne, da so presegle potrebe štajerske operativne cone in okrožna gospodarska komisija je lahko sanitetni material pošiljala tudi v tedanjo ljubljansko pokrajino.

PRED KONCEM VOJNE

Položaj aktivistov se je poslabšal z ustanovitvijo domobranske postojanke v Domžalah avgusta 1944. Beli so naglo prodrli v organizacije OF in sledile so številne aretacije. Sekretarka DE v Kocjančičevi tovarni, Slavka Štrukelj — Olga, se je komaj uspela umakniti v partizane. Domobransko naselje je bilo tolikšno, da so v ravninskem delu kamniškega okrožja politične organizacije prenehale delovati.

Posamezni aktivisti pa so kljub temu, v pogojih najstrožje konspiracije tudi v Kocjančičevi tovarni še vedno izpolnjevali pozimi 1944/45 nekatere naloge.

Skozi vse obdobje okupacije je Kocjančič, kljub pritisku nemških oblasti, z raznimi izgovori, zadrževal število zaposlenih pod 80. Če je bilo to število prekoračeno, je bila namreč v podjetjih vojaška straža. Osebnih interesov Kocjančiča, pa tudi skupni interes je vsekakor bil da straže v podjetju ni bilo.

VOJNE ŽRTVE KOCJANČIČEVE TOVARNE

Smrtna žetev vojne med delovanjem Kocjančičeve tovarne ni bila

majhna. Šest imen je zabeleženih na spominski plošči ob upravni stavbi.

Mirko Bernot — Mentor je bil zaposlen v mekinjskem obratu. Takoj po začetku vojne je postal aktivist, bil pa je mobiliziran v Arbeitdienst in kasneje v nemško vojsko, pa je spomladi 1944, ko je bil na dopustu, pobegnil v partizane. Imel je več zaupnih funkcij; konec novembra 1944 pa je padel pod strel črne roke. Star je bil 20 let.

Marija Gaberšek iz Krtine je bila konfekcionerka in šivilja. Bila je članica odbora DE, vestna kurirka, najprej kot aktivistka, kasneje kot partizanka. Kot obveščevalka je padla 26. oktobra 1944, stara 18. let.

Rezka Golob je delovala skupaj z Bernotom in njegovim očetom v Mekinjah v isti trojki. Bila je zelo spretna pri aktivističnem delu. 25. novembra 1943 se je umaknila v partizane. Poslana je bila v partijsko šolo v Cerkno, kjer je bila, zaradi znane izdaje, ubita 27. januarja 1944, stara 23. let.

Julijana Grlica je pogosto gostila partizane na svojem domu na Veselki. Bila je osumljena in že novembra 1941 opeljana v Ravensbrück. Grozote tega taborišča ni preživela. Umrla je v svojem 40. letu.

Jože Kovič — Krim, zaposlen v konfekciji, je bil že pred vojno borec za delavske pravice. Ob okupaciji je postal okrožni partijski sekretar za Črni graben. Zaradi kompromitiranja se je umaknil v partizane. Bil je prvi partizan Kocjančičeve tovarne. Leta 1945 je bil zajet in je umrl zaradi mučenja pri zasiljevanju, star 28 let.

Tončka Paštebar — Vera je bila iz Krtine. Delovala je v mladinskih vrstah v podjetju, junija 1943 pa se je umaknila v partizane. Bila je intendanka, imela je torej zelo odgovorno funkcijo. Pri upravljanju dolžnosti ji je prišla na sled bela garda in je bila, skupaj s še dvema tovarišema, ubita januarja 1945, stara 23 let.

Juhant Slavka - Vanda

Spomini na delo v tovarni »Vata« v letu 1941-1945

Temna, deževna jesenska noč leta 1941. Pri Tončku na Viru so se pričeli prav tiho zbirati ljudje. Malo število poznejših organizatorjev v tovarni »Vata« se je na vabilo tov. Kolenc Slavke udeležilo prvega sestanka, kamor sta prišla tudi člana okrožnega komiteja KPS tov. Stane Podbevšek — Matjaž in Janežič Milan iz Moravč. Njuna naloga je bila pridobiti in organizirati po posameznih podjetjih čimveč ljudi za delo v DE ter pričeti z medsebojnim delom tudi z našimi borbenimi enotami, katere so potrebovale vedno bolj materialno in denarno pomoč.

Spominjam se tovarišev, ki so se skupaj z mano udeležili tega sestan-

ka. To so bili: Kolenc Slavka, Štrukelj Ivan, Pogačar Ana, Prašnikar Klara, Paštebar Tončka (padla) in jaz.

Osnova za ta sestanek je bil pogovor o organizaciji dela za sestavo delovnih enot, katere naj bi bile razdeljene v trojke in petorke, o dolžnosti članov odbora, konspiracije, predvsem pa skrb pred kompromitacijo zaradi delovanja nasprotnikov našega dela. Na tem sestanku v posebni sobi pri Tončku na Viru je bila za sekretarko DE v naši tovarni izbrana tov. Kolenc Slavka, za njeno namestnico pa Paštebar Tončka, ki je pozneje padla. Po tem sestanku smo pod vodstvom omenjenih tovarišic pričele z rednim delom in skrbele, da se je stanje v enotah vedno bolj oživljalo in da se je organizacija večala ter krepila iz dneva v dan. Zelo konspirativno razdeljene v trojke in petorke smo pričele, z medsebojno pomočjo s sestanki, z nabiralnimi akcijami ter preprečevanjem sodelavk za delo v enotah. To so bili težki dnevi rojstva naše organizacije, kajti nikoli nisi bil prepričan, komu in koliko lahko zaupaš o našem delovanju za OF. Najtežja naloga enot je bila pridobivati nove člane v naše vrste, razširiti organizacijo v čim večji krog zavednih članov, pripravljenih delati zaupno in zvesto — brez strahu pred okupatorjem in domačimi izdajalci. Spominjam se nekaterih tovarišic, ki so bile vključene v trojke in petorke. V kolikor sem morda katero pozabila, naj mi oprostijo, kajti čas izbriše nekaj tudi iz naših še tako lepih spominov.

Imena članic trojk in petork organiziranih v letu 1942-1945.

Capuder Ani — Pogačar, Rojc Pavla — Matičič, Rode Ivana — Juvan, Škerjanec Marija — Zanoškar, Orehek Francina, Levec Stanka, Rak Cilka — Kmetič, Podbevšek Malka — Mazora, Mali Francka — Blatnik, Meršol Olga, Orehek Pepca, Knap Karolina, Bergant Justina, Peržan Marija — Sasso, Kotar Slavka, Klopčič Janko, Gaberšek Marija (padla), Uršič Tončka — Rogan, Kovič Cirila, Kerč Milka — Tatjana, Učakar Meta.

Krog naših organiziranih ljudi se je večal, z njim so se večale tudi partizanske edince, katere so potrebovale čim več hrane, denarja, sanitetnega materiala, predvsem pa moralne podpore. Z nabiranim denarjem smo pomagali tudi partizanskim družinam, ki so ostale brez dohodkov, ker so moške v sinovi odšli v NOV.

Rastel je pritisk na osnovne organizacije s strani naših enot in tudi okupator nas je teroriziral čedalje bolj. Organizacija je morala delati. Iskati je morala pota, kako prelisičiti okupatorja in čim več pomagati partizanom. Kljub večji nevarnosti smo še bolj konspirativno in pazljivo zbirale denar, sanitetni material, širile našo literaturo in preprečevale ljudi v našo zmago. Sestanki so bili vse pogostejši in z našo pomočjo ter s pomočjo delodajalca, Franca Kocjančiča je odšlo iz tovarne vse več sanitetnega materiala na zbirna mesta. Zaupanje

ljudi je rastlo, kljub izdajam domačih izdajalcev smo se člani (DE) delavske enotnosti strnili v enoten oklep.

Naše delo je bilo precej otežkočeno po ustanovitvi belogardističnih postojank, saj so bili to v glavnem domačini. Po raznih izdajah je bilo težje delati po tovarnah v organizacijah in terenih. Morali smo poostriži disciplino in se čim manj izpostavljati v javnosti. V veliko pomoč nam je bil takratni lastnik tovarne Franc Kocjančič, saj je bil z nami. Pomagal je sam in tudi za nas je vedel, da delamo organizirano za OF. Bil je buden na gibanje okupatorja in belogardistov ter večkrat opozoril katerega izmed članov enot, da mu preti nevarnost aretacije.

Sama sem mu nekajkrat prinesla pismo obvestilo iz terena, kjer sem bila tudi organizirana, kdaj in kam naj dostavi sanitetni material. Bil je zanesljiv za delo pa tudi drugače dober človek. Res je nasprotoval kakšni naši zahtevi, vendar se je dalo z njim vedno do konca pogovoriti v korist organizacije.

Vse do leta 1944 smo delale pod vodstvom sekretarke DE Kolenc Slavke. V avgustu mesecu, datuma se ne spominjam pa so jo hoteli aretirati gestapovci ob spremstvu domačih plačancev — belogardistov. Organizacija je bila spet na mestu in jo je pravočasno obvestila s pomočjo zanesljivih ljudi in tudi samega lastnika tovarne — Kocjančiča. Umakniti se je morala v ilegalo. Iz Vrhpolja, kamor so jo odpeljali naši tovariši je še poslala obvestilo, naj pridemo k njej na razgovor za nadaljnje delo v DE, kar pa si ob velikem izdajstvu zaenkrat še nismo upale. Za hip se je delo organizacije ustavilo, ker sem bila tudi sama v istem letu, meseca oktobra, aretirana od domačih izdajalcev. Izdana je bila namreč terenska organizacija SKOJ-a, katere članica sem bila. Po neuspešnem zaslviševanju na domobranski postojanki v Domžalah, so me po enem tednu izpustili. Seveda pa sem morala trdno obljubiti, da ne bom več sodelovala z banditi. Obljubila sem, samo da sem spet prišla na svobodo.

Prva moja pot je bila na Brezovico, na partizansko vezo. Druga dolžnost, kot članice DE in »Skojevke« pa je bila, da ponovno nadaljujemo z delom v enotah, kar smo tudi storile in delale vztrajno vse do osvoboditve.

Ni nas ukrotila trda neusmiljena pest okupatorja in domačih izdajalcev.

Še sedaj, po dolgih letih gospodarske borbe delovnega človeka in obnovi naše porušene, a svobodne domovine so ti spomini živi v naših srcih. Prepričana sem, da bodo umrli šele z nami, prej ne morejo saj so bili del naše borbe in našega življenja.

Iz spominov Slavke Štrukelj - Olge o delovanju odbora delavske enotnosti

Paštebarjeva, Pogačnikova in jaz smo vse bolj skrbele za to, da se je stanje v enoti vedno bolj krepilo in da se je organizacija iz dneva v dan vedno bolj utrjevala. Organizirano smo ob pomoči drugih začele z nabiralnimi akcijami, sestanki in oddajanjem rednih poročil o stanju znotraj tovarne. To so bili težki dnevi za notranjo rast naše organizacije, kajti težko je bilo zaupati vsakemu in ga pripraviti za sodelovanje. Na sestankih, ki smo jih imeli po skritih kotičkih in okolici tovarne smo razpravljali o tistih, ki bi stopili v naše vrste. To je bilo težavno delo, kajti čestokrat so delavke in delavci izjavljali, da ne bodo člani naše organizacije in da jih ne zanima literatura, ki jo je v tem času že izdajala Osvobodilna Fronta.

Spominjam se nekaterih tovarišic, s katerimi smo poskušali delati skupaj, vendar moram priznati, da kljub odklonilnemu stališču niso bile proti našim prizadevanjem. Poleg tega pa se moramo zavedati, da je bilo v tistih dneh težko dajati sodbu o pripadnosti, ker so nekateri v trenutni situaciji izvršili vse tisto, kar je pred njih postavljala organizacija in so pozneje postali aktivni borci v enotah narodnoosvobodilne borbe.

Še prav posebno se spominjam neke akcije po nalogu Okrožnega Komiteta KPS, ki mi jo je poveril tov. Podgoršek Matija. Od njega sem dobila bone, ki so jih izdajali partizani in to z nalogu, da moram razgovarjati s takratnim lastnikom tovarne Kocjančič Francem o vojnem posojilu. S težkim srcem sem šla v njegovo pisarno in mu povedala, da je tudi njegova dolžnost, da tudi on prispeva k narodnoosvobodilnem pokretu. V imenu predpostavljene sem zahtevala od njega več tisoč mark (točnega števila se ne spominjam). On, kot lastnik in jaz kot delavka sva si stala v njegovi pisarni iz oči v oči. Priznam, da sva bila oba prestrašena, kajti rok za denar je bil ob koncu »šihita«. Ko sem odšla od njega sem nepresatno mislila na to, kdaj se bo na dvorišču tovarne pojavil gestapo. Toda ni ga bilo! Ko sem po končanem delu stala v njegovo pisarno, mi je izročil denar — spominjam se, da je bil ves bled in mi z mirnim glasom rekel: »Srečno!« Tedaj sem spoznala, da je tudi on v bistvu na naši strani in da ne bo delal težav pri materialu, ki bo iz tovarne odšel v gozdove.

Toda glej, denar sem imela, a kako z njim priti domov in ga odposlati naprej. Pri tem so mi pomagali zaupni tovariši, med njimi Štrukelj Ivan in me stalno obveščali o kontrolah na cestah in o zasedah, ki so bile postavljene v posameznih krajih.

Spominjam se, da sem nekoč spet nesla večjo vsoto denarja iz tovarne in da je bila na cesti kontrola. O vsem tem sem bila po zaslugi tovarišev iz tovarne pravočasno obveščena. Zaradi tega sem uničila vse sezname naših ljudi, vendar denarja nisem mogla, ker sem ga morala pravočasno oddati. Imela sem srečo! Kontrola je pregledala samo osebno legitimacijo, a torbice v kateri sem imela denar, niso pregledali. Čestokrat je v takih primerih pomenila zunanja vljudnost vse, čeprav je v notranjosti telo sovražstvo do njih.

Težkoče pri našem delu pa so nastale tedaj, ko so bile ustanovljene belogardistične postojanke, tedaj je bilo še težje najti »naše ljudi«, in zupanje, da je borbem v gozdovih pomoč vedno bolj potrebna. Ob tem je vse pogostejše prihajalo do izdajstev in ta izdajstva so otežkočala delovanja organizacije v tovarnah in tudi na terenu.

Tudi sama sem to doživela. Nekega vročega avgustovskega dne, so prišli gestapovci s svojimi plačanci na tovarniško dvorišče. Zanimali so se za Paštebarjevo Tončko in za mene. Razgovor na dvorišču je slišal tudi lastnik tovarne Kocjančič in hitro obvestil vodjo oddelka Deleta Olgo naj me rešijo, če je le-to mogoče. Toda ravno tiste dni sem bila na boľovanju zaradi noge. Spet je bila organizacija na mestu. Še preden je prišel gestapo na Rodico k Martinčevim, kjer sem stanovala, sem bila že posvarjena o tem, da me iščejo gestapovci. Ivan Štrukelj je naročil gospodinjki naj jim reče, da sem odpotovala v Kranj k zdravniku in da se vrnem popoldan ali zvečer z vlakom. Zaman so me čakali na domžalski železniški postaji pozno v noč. Pri Martinčevih sem stanovala na podstrešju v posebni sobi, v isti hiši pa je stanoval tudi učitelj Venceslav Perko, ki so ga takrat Nemci imeli že zaprtega in so ga pozneje kot talca ustrelili za Šumberkom.

Gestapo je nasedel temu, da se bom vrnila iz Kranja z vlakom — in to je bila moja rešitev. Tovariši so me sredi belega dne odpeljali na Vrhpolje pri Moravčah, od koder sem takoj po ozdravitvi nog odšla v partizansko edinico in to preko Limbarske gore, Černivca, Nove Stifte in Gornjega grada v Luče. S partizani sem preživela mnoge težke dneve, brez hrane, tople odeje, sredi stalnih borb in hajk, vendar sem vedno nosila v sebi za vest, da organizacija, ki sem jo vodila v tovarni, še vedno dela.

TAKOJ PO OSVOBODITVI

TedANJI Kocjančičevi delavci se ne spominjajo, da bi delo ob osvoboditvi iz kakršnih koli razlogov zaostalo. Trdijo, da so bile potrebe velike in da je tudi delovno vzdušje bilo s svobodo neprimerljivo s prejšnjim.

Tudi Kocjančiča sprememba družbenega reda ni mogla motiti. Z vso svojo, njemu lastno, energijo je posloval dalje. Predvsem je moral dokončati prizidek, o katerem smo že omenili, da ga je začel graditi ob začetku vojne. Pospešeno pa se je lotil selitve še uporabnega strojnega parka, iz — po sabotaži opuščenega — obrata v Spodnji Vesni v Mekinjah. Septembra 1945 sta na Viru že obratovala snovalni in škroblilni stroj, prav tako je montiral 22 »mekinjskih« tkalskih statev ter 12 nabavljenih v Jugosloviji v Kranju. Novo belilnico je tudi začel zidati 1945. leta in je bila dokončana pozimi 1946/47.

Če izvezamo skladišča, ki so še sedaj na več mestih izven matičnega podjetja, je bilo s tem — začasno — poslovanje skoncentrirano na enem samem mestu.

Postavil je tudi zametke bodoče vzdrževalne službe. V zamenjavo za trgovino Kemolabor v Ljubljani (sedanja Sanitaria na Miklošičevi cesti) je dobil vrtni stroj in stružnico ter zaposlil ključavničarja in električarja. S tem je razberemil mojstre in oddelkovodje.

RAZGIBANO SINDIKALNO ŽIVLJENJE

O vsem je še vedno odločal Kocjančič sam, le pri zaposlovanju in odpustih ni bil več samostojen. Skrb nad tem je takoj po vojni prevzel sindikat. Prva predsednica je bila Slavka Kolenc — Štrukljeva.

V tem obdobju so bili vsi člani sindikalne podružnice (uradni naziv je bil podružnica ESZDN tovarne Kocjančič Vir — kratica pomeni Enotna sindikalna zveza delavcev in nameščencev) zelo aktivni. Razvili so sindikalni prapor, množično so se udeleževali na kulturno — prosvetnem področju in pri udarniškem delu. Masovni sestanki so bili obiskani polnoštevilčno in so trajali tudi po 6 ur. Obravnavali so vedno tudi trenutno politično situacijo. Sindikalno sobo so uredili v Stupičevi hiši nasproti tovarne in prepričali Kocjančiča — ki seveda ni bil član sindikata, da jim je podaril blago za zavese. Imeli so tudi svojo knjižnico.

Samo par sklepov s seje 16. oktobra 1946 naj ponazorijo delo sindikata:

- delavstvo se mora disciplinirati; postajanje in razgovarjanje med delom ni dovoljeno;
- v soboto, 20. oktobra, se vse delavstvo udeleži kulturnega večera v prostorih godbenega doma v

Konfekcionirke 1945 z Mihelčičem

- Domžalah. Podružnica Kocjančič nastopi z eno točko;
- hrane in tovarno ni dovoljeno donášati in sicer zajtrk in kosilo, če se dela samo 8 ur na dan;
 - na podjetje (Kocjančič) se apelira, da se uredi sirena;

Prva razstava v Jaršah 1946

- na G. O. se pošlje kritika glede prehrane, da se izdajo živilske karte in istočasno živila.
- Zapisnik z nekega drugega sestanka pa pravi, da:
- tov. Kolenc Slavka poda pojasnilo

Mladinski odbor 1947

glede pogajanja o plačah s podjetnikom;

Desetdnevna in mesečna poročila o delu sindikata so pošiljali krajevne in okrajnemu odboru.

V zapisniku iz januarja 1946 bere mo o kandidatih za delavske zaupnike. Predlagani so Ivan Kosirnik, Klopčič Janko, Slavka Adlešič, Klara Prašnikar, Ela Kočar in Ani Capuder. Zabeležena je tudi razprava o pripravi čim boljše kolektivne pogodbe.

Na nek način je torej takojšnje povojno obdobje zrcalna slika predvojnih odnosov med delavstvom in podjetnikom, ne le v Kocjančičevi tovarni — povsod.

NACIONALIZACIJA

Razumljivo večno križanje interesov je prekinil Ukaz Prezidijskega SNOS-a št. 83, z dne 5. novembra 1946, ki je postavil zakon o nacionalizaciji podjetij republiškega pomena, kateri je stopil v veljavo 6. decembra 1946.

Kocjančič se je tega dne zadrževal v Ljubljani. Ob vrnitvi mu delavska straža ni več dovolila vstopa v tovarno. Kmalu se je preselil v Ljubljano.

— Franc Kocjančič je bil podjetnik, kapitalist, — a Slovenec in po oceni mnogih — ne slab človek. Rad je pomagal pridnemu delavcu v kritičnih trenutkih in ga tudi finančno podprl. Znana je tudi njegova pomoč nosečim ženam. Bil je »raskave skorje«, v jedru pa dober.

Po pripovedovanju je Kocjančič kmalu po osvoboditvi zaslutil nacionalizacijo, vendar svojega imetja ni poskril. Bil pa je zaprt dve leti — kot vojni dobičkar. Pri denarju za druge je bil vsekoli škop, a resnici na ljubo je bil škop tudi do sebe in nič manj do svoje družine. Razvoj tovarne mu je bil vedno temeljna skrb. Ljudi je poznal zelo dobro in ni se zmotil pri presoji zaposlenega. Zmotil se je le v mnenju, da sedanji sistem nima bodočnosti. Sedaj živi v Ljubljani in dobiva tudi finančno pomoč To same.

Za poslovanje nacionalizirane Kocjančičeve tovarne je bil z dekretom imenovan Jože Borišek. Ob nacionalizaciji je pozval vse zaposlene na skupni sestanek in pojasnil, da je prišla tovarna v občeljudsko oblast. Proslave ob tej pomembni prelomnici ni bilo.

Ohranjen zapisnik o prevzemu tovarne izkazuje višino aktive 17.485.070.86 din. Prevzemnik je bila glavna direkcija tekstilne industrije LRS, ki je z odločbo vlade LRS z dne 29. septembra 1947 tovarno predala OLO Kamnik.

je dostikrat primanjkovalo reprodukcijskega in pomožnega materiala. V tovarni je bil uveden brigadni sistem dela, postavljeni so bili normativi in delno so bila normirana delovna mesta. Izraba obstoječega strojnega parka glede na uvedene norme pa je bila le 50 — 60⁰/₀ od planiranih 75⁰/₀ — to pa prav zaradi težav s surovinami. Uveden je bil tudi 2 — strojni sistem dela v trakotkalnici in 8 — strojni v tkalnici gaze.

Iz zapisnika o prenosu direktorskih poslov na novega direktorja Jožeta Šena, dne 25. marca 1949, povzamemo, da delajo v dveh izmenah, v tkalnici gaze, v belilnici, pripravljalnici in pri izdelavi vložkov pa v treh izmenah.

Jože Šen je bil direktor le do 31. avgusta 1949, ko je posle predal Dragu Bingoldu. Zapisnik o primopredaji ugotavlja visoke zaloge nedokončane proizvodnje, zaradi pomanjkanja belilnih kapacitet, pa tudi »do nedavna male kapacitete konfekcije«.

IZ BILANCE 1949

Ob koncu leta 1949 je znašala realizacija 90.572.000 din, doseženi asortiman pa je bil takle: molino iz enojne preje 602.000 m², platno 1637.000 m², bombažne vate 119.000 kg ter vložkov 522.000 paketov. Zaposlenih je bilo 385 ljudi, od tega 307 neposredno v proizvodnji, 23 v obratni režiji in 40 v upravno prodajni. Na ekonomiji je bilo 7 ljudi, poleg tega pa še 8 vajencev.

Kljub vsem težavam je podjetje svoj letni plan izpolnilo in glavni direktorji tekstilne industrije LRS v Ljubljani je poslalo prošnjo, da bi zato odobrila določen znesek za nagrade. »Ne bi bilo pravilno če ne bi kolektiva za požrtvovalno delo nagradili,« piše v dopisu. Spisku s predlogi nagrad je dodatno potrdilo, da ima podjetje kritje za nagrade v skladu vodstva.

Potrebno je omeniti tako podrobnost, kajti vse prehitro gre v pozabo tisti čas in polno nerazumevanje je zdaj do dobe administrativnega gospodarstva. Kot je bila takoj po vojni nujna, je tudi ob pravem času nehala. Leto 1949 je bilo zadnje leto tega obdobja.

TOVARNE DELAVCEM!

V skladu z zveznim zakonom so v času velikega pritiska z vzhoda zaželeli v našem gospodarstvu klice samoupravljanja. 10. septembra 1950 je tudi delovni kolektiv Vate prevzel tovarno v upravljanje.

Predno je bil postavljen delavski svet, je par mesecev obstojal kolegij, v katerem je bil iz vsakega obrata po en član. Po izvolitvi prvega delavskega sveta je bila v stari konfekciji (nad filtri) proslava vsega kolektiva, na kateri je prvič nastopil tovarniški tam-

Obrat v Slovenski Bistrici

Prvi delavski svet

Delovni kolektiv 1952

buraški ansambel. Žen, sekretar o-krajnega komiteja KPS iz Kamnika pa je prvemu predsedniku DS, Karlu Juteršku simbolično izročil ključe vse tovarne. Angelca Štrukljeva pa je bila tedaj izbrana za prvo predsednico upravnega odbora. Oba sta podpisala predajno listino.

OCENA SAMOUPRAVLJANJA PO DVEH LETIH

Dve leti pozneje, ko so na svečanem zasedanju delavskega sveta analizirali prve samoupravljalne korake, so priznali, »da ni bila lahka naloga voditi tovarno nam, delavcem, ker nismo imeli vpogleda v poslovanje podjetja. Težave so se kazale na vsakem koraku. Reševali smo jih skupaj s sindikalno podružnico in partijsko organizacijo.

Težavna naloga je bila prepričati delovni kolektiv, da je on gospodar in da je uspeh podjetja odvisen od prizadevanja in poštenosti posameznika. Najtežja naloga pa je bila, prepričati vodilno osebje tovarne, da so se časi spremenili in da je delavec postal delodajalec. Odvaditi je bilo treba nekatere uslužbence birokratskega in diktatorskega poslovanja. Zasledovanje dela posameznih vodilnih uslužbencev je bila naša velika naloga, tako da smo lahko v kali zatrli vsako samovoljo posameznika in s tem preprečili nepravilnosti.

Ko smo te ovire odstranili, smo šele lahko začeli tako, da je prišla od izraza demokratičnost v našem delu.

Nismo mislili samo na dobiček, skrbeli smo tudi za zdravje našega delavca. Naredili smo razne sanitetne, zaščitne in higienske naprave. Hočemo, da v toliki meri izboljšamo delovne pogoje, da se bo delavec počutil tako kot doma,« piše v poročilu delavskega sveta.

Upravni odbor pa je v tem času posvetil veliko važnost zmanjšanju proizvodnih stroškov, dvigu storilnosti dela, zmanjšanju obeh režij, štednji s surovinami itd.

Nudenje prve pomoči z lastnimi izdelki

Tamburic ni več, tamburašice pa še

Planske distribucije ni bilo več. Podjetje, ki je prej delalo v glavnem za JLA in za distribucijske ustanove posameznih republik, je postalo samostojno in težave so se začele takoj. Tovarna je ostala praktično brez dela in govorilo se je že o odpuščanju delavcev. Upravni odbor se s tako rešitvijo ni strinjal, zahteval je, da se poiščejo možnosti planiranja izdelkov na podlagi večjega asortimana, znižanje cen itd. od direktorja so zahtevali, da se pobriga za delo. Rezultat je bil ta, da so celo povečali zaposlenost.

Druga važna naloga je bila, da so se usposobili hitro preorientirati proizvodnjo.

»Celotno finančno poslovanje leži zdaj trdno v naših rokah tako, da dnevno zasledujemo uspehe ali neuspehe podjetja«, piše v poročilu upravnega odbora.

Konec leta 1950, že po uvedbi samouprave, so ukinili vse industrijsko dejavnost, v aprilu 1951 pa je bil likvidiran tudi obrat v Slovenski Bistrici, strojni park pa prestavljen na Vir.

DIREKTOR JOŽE POGAČNIK

V začetku leta 1951 je direktor Drago Bingold zaprosil generalno direkcijo tekstilne industrije za razrešitev, za njim je prevzel to odgovornost Jože Pogačnik, dotedanji tehnični vodja.

Posebna skrb je bila v tem času posvečena obnovi traktoralnih bil za tkanje sanitetnih ovojev, sicer pa ni bilo bistvenih sprememb v proizvodnih zmogljivostih.

15. novembra 1951 je bil ustanovljen občni zbor gasilskega društva Va-

ta. Društvo je postalo registrirana organizacija s upravnim in nadzornim odborom. Prvi predsednik je bil Anton Zidarčič.

Leta 1952 je postal predsednik DS Dano Juteršek, predsednica UO pa Zofka Toman (Cizerle), ob koncu tega leta je bilo zaposlenih 345 ljudi.

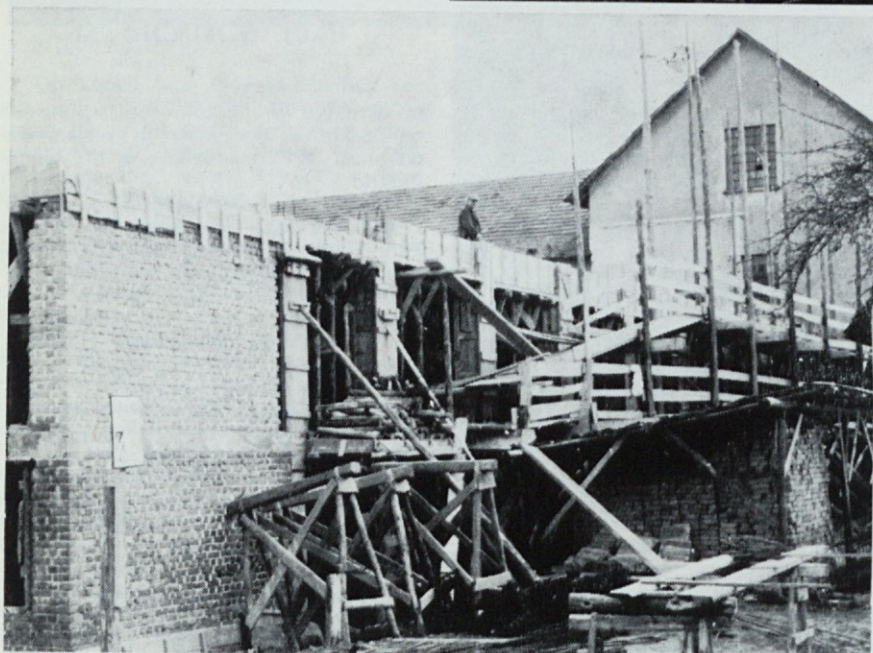
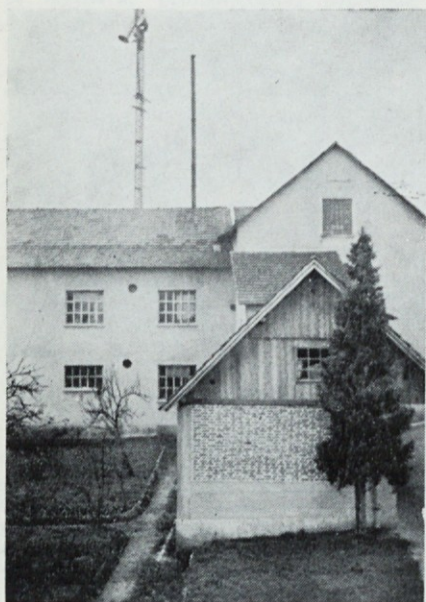
V naslednjih letih opazimo pomembne uspehe pri inventivni dejavnosti in sploh pri spopadanju z ekonomiko podjetja. Tako je podjetje uvedlo izdelavo lastne kartonske embalaže in uspostavilo je strojno napravo za sušenje gaze. Gaza se je prej pošiljala na sušenje v Kranj.

V februarju 1955 pa je od bivšega podjetja Krzno prevzelo zgradbe v Študi in montiralo tja 20 stavev.

PRVA POVOJNA REKONSTRUKCIJA

Z ozirom na obstoječe stanje zastarelega in dotrajanega strojnega parka, tesnih in neprimernih obratnih prostorov, nepopolnosti in neurejenosti tehnološkega procesa, zelo slabih delovnih pogojev predvsem pa zaradi nezadostnih kapacitet, so se organi podjetja 1955 leta odločili za rekonstruiranje podjetja. Sredstev za gradnjo pa se tedaj ni moglo dobiti, poudarek je bil predvsem na rekonstrukciji strojne opreme.

Investicijski program je bil potrjen od IS LRS z odločbo 11. decembra 1956. S potrjenim programom je bil vložen zahtevek za investicijsko posojilo pri Jugoslovanski investicijski banki v Beogradu. Ker pa podjetje ni razpolagalo z lastnimi sredstvi v višini, ki bi zadostovala za udeležbo pri najemanju investicijskega posojila, so iskali potrebna sredstva pri OLO Ljub-

Levo zgoraj:
Pred rekonstrukcijo

Desno zgoraj:
Pripravljen je prostor za dozidavo

V sredini:
Med rekonstrukcijo

Levo spodaj:
Po rekonstrukciji

Desno spodaj:
Rekonstruirano tovarno je odprl tov.
Janez Vipotnik

ljana, ki je težnje tovarne z razumevanjem podprl. Septembra 1957 je bi-

- splošni investicijski sklad
- okrajni investicijski sklad
- lastna udeležba

ki so bila namenjena takole:

- gradbena dela
- domača oprema z montažo
- uvožena oprema z montažo

Zaradi prvotnega dvoma v uspeh zahtevka za gradbeni kredit je bilo potem dokaj težav za pravočasno izdelavo glavnih projektov za predvidene gradnje objektov, ki jih je zajemal investicijski program.

Decembra 1957 se je začela gradnja prvega objekta in do septembra 1958 je bila troetažna zgradba dokončana v takem obsegu, da je bila možna montaža nekaterih strojev, ki so bili v tem času dobavljeni iz uvoza. Drugi objekt — pritlična stavba, namenjena mikalnici, je bila končana do konca 1958 in je bilo omogočeno tudi tu začeti z zaporedno montažo že prispelih mikalnikov.

Gradbena dela so ves čas nekoliko kasnila, malo zaradi vremenskih nepriklj, malo pa zaradi pomanjkanja kvalificirane delovne sile, ki je bila tedaj angažirana pri gradnji avtoceste na Dolenjskem. Zato so prvi stroji prihajali prej kot je bil pripravljen prostor zanje.

Trafo postaja z močjo 250 kW je bila postavljena decembra 1957, istega meseca je bil montiran Kovinarjev križno previjalni stroj, ostala domača in uvozna strojna oprema pa je bila dobavljena v teku leta 1958, ter delno v letu 1959. Dobava te opreme je delno kasnila in zato je bil tudi rok, postavljen za poizkusno proizvodnjo, nekoliko premaknjen. Namesto 1. januarja 1959 je poizkusna proizvodnja stekla 1. aprila 1959 in je trajala do 30. septembra 1959. Že v tem času so bili doseženi zelo dobri rezultati in lahko trdimo, da je bil s tem postavljen začetek moderne industrijske proizvodnje v tovarni sanitetnega materiala na Viru.

V »poizkusnem« letu je bil predsednik DS Jože Glavan, predsednik novega UO pa Ivan Mihelčič. Ob koncu poskusne dobe je bilo 450 zaposlenih, 350 je bilo od tega žensk. Leta 1958 pa je bilo 412 povprečno zaposlenih.

Prvo leto po rekonstrukciji, 1960 leta, je bila pri ugotovitvi celotnega dohodka že presežena milijarda — znašal je 1.445.888.412 din. Bila so že prva iskanja možnosti za izvoz, prvič pa se tudi omenja dejavnost konkurenčnih podjetij. Zanimiva je tudi kratka primerjava osnovnih sredstev pred rekonstrukcijo in po njej. Vložena vrednost osnovnih sredstev je pred rekonstrukcijo znašala 159 milijonov din, po njej pa 314 milijonov din, če dodamo še primerjavo vloženih obratnih sredstev, je ta znašala prej 193 milijonov po njej pa 243 milijonov din.

lo odobreno investicijsko posojilo iz naslednjih virov:

191.969.000 din
39.000.000 din
9.000.000 din
239.969.000 din

103.580.000 din
42.197.000 din
92.892.000 din

Zaposlenih je bilo v povprečju že 468 ljudi.

Na svečani otvoritvi rekonstruirane tovarne je bil gost Janez Vipotnik.

1961. leta, v oktobru mesecu je začela obratovati tkalnica »Zvezda«. Naziv je dobila po izvoru statev, katere so bile prej postavljene v Kranju v tkalnici istega imena. Montiranih je bilo 26 statev v stari Kocjančičevi mikalnici.

ZAČETEK PROIZVODNJE CIGARETNIH FILTROV

Sočasno se je začela tudi proizvodnja cigaretnih filtrov, artikla, ki je sicer odvzel imenu tovarne njegovo polno veljavnost, ki pa je v naslednjih letih, s svojo rastjo, spreminjanjem tehnoloških svojstev, prodajnimi posebnostmi, navezanostjo na uvozno surovino dajal in še daje poseben značaj celotnemu poslovanju.

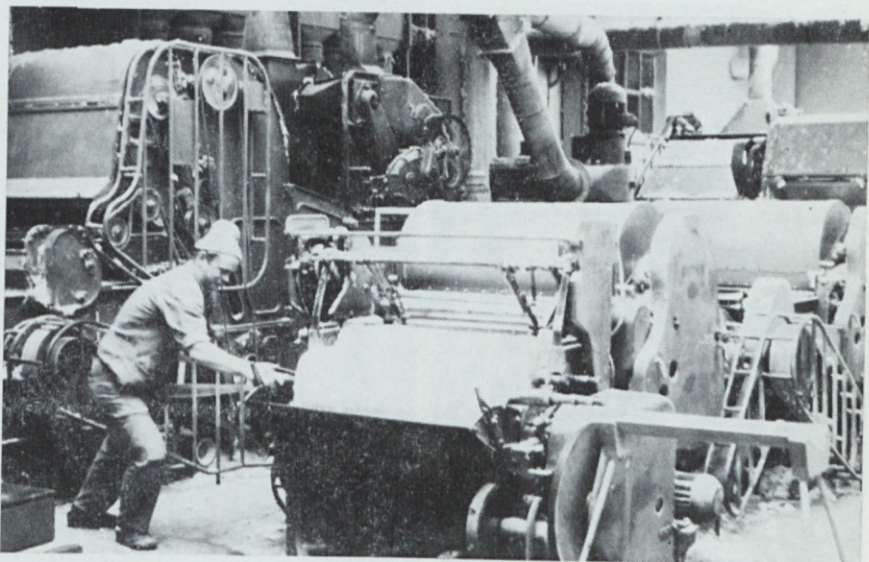
Tudi s prvo dodelavo lepljivih obližev, uvoženih iz DDR iz Gothe, se je začelo v tem letu. Leto 1961 torej lahko smatramo kot pomembno prelomnico glede razširitve asortimana.

To leto je bil tudi ustanovljen fizikalni laboratorij, kar je očitno pripomoglo k izboljšanju kvalitete.

Tudi na področju družbenega stan-

Konfekcija — po rekonstrukciji

Čistilnica po rekonstrukciji — 1960

darda se je to leto precej izboljšalo stanje. V gradnji je bil 14-stanovanjski blok, ki je bil vseljiv v naslednjem letu.

Leta 1962 je bila že prekoračena meja 500 pri številu zaposlenih. Aprila je bil odprt obrat v Krašnji, namenjen proizvodnji odejne vate. Produkcija tega leta je znašala 42 ton.

Zanimivo je pripomniti, da so v tem letu že tudi laboratorijsko poskušali z osvojitvijo domače proizvodnje lepljivih obližev. Kaže, da je bilo več nestrpnosti kot neuspeha, da eksperimenti niso uspeli.

PRVI IZVOZ

Leta 1962 je bil dosežen tudi prvi izvoz. Znašal je 4289 \$, celotnega dohodka pa je bilo tedaj že 1,8 milijarde dinarjev. Predsednik DS je bil Matevž Florjančič, predsednik UO pa Herman Breznik.

Ves ta čas, do 30. junija 1963, je bil direktor Jože Pogačnik. Na njegovo dobo se torej vežejo podatki o najspoznavnejšem razvoju tovarne, tako po obsegu, kot po asortimanu ter modernizaciji. Odšel je na mesto predsednika domžalske občine, njegovo mesto pa je 17. avgusta prevzel Slavko Bajec, ki pa lje še naprej ostal vodja komerciale.

To leto so se v juliju povečale planske kapacitete za 36 statev v prostoru, ki je bil sprva namenjen skladiščenju.

Nadzidala se je konfekcija za eno nadstropje, povprečno število zaposlenih pa je znašalo 537. Izvoza je bilo že za 77415 \$ in to predvsem bombažnih tkanin, sanitetne konfekcije, gaze in ovojev.

NOVA KOTLARNA

Leta 1964 se je začela graditi kotlarna, ki je bila dokončana naslednje

V našem nekdanjem obratu v Krašnji je sedaj gasilski dom

leto. Prešlo se je na bolj ekonomično gorivo — mazut, povečala se je kapaciteta, sprostil pa se je tudi prostor, ki je bil neposredno vezan na proizvodne oddelke. Izvoza je bilo že za 237.208 \$.

Naslednje leto je bilo število zaposlenih že blizu 600, od tega 452 žensk. Visoka stopnja bolniške odsotnosti prejšnjih let je narekovala misel o ustanovitvi lastne obratne ambulante v okviru tovarne. Ocenjeno je bilo, da je bil njen obstoj upravičen, saj se je odsotnost primerno zmanjšala, čemur so pripomogli tudi preventivni pregledi.

USTANOVITEV TOVARNIŠKEGA GLASILA

V letu 1965 se je izboljšalo obveščanje kolektiva z ustanovitvijo internega glasila v mesecu septembru. Glasilo je prevzelo ime Tosama, da je populaziralo novo krajše ime, ki ga je želelo uveljaviti vodstvo podjetja. Prvi odgovorni urednik je bil Toni Laznik dipl. oec.

Tehnologija izdelave filtrov se je v tem letu preusmerila od prvotnih DICO in vata — krep filtrov na CS filtre. Vsi prostori so se priključili na ogrevanje iz nove kotlarne.

V maju je bila ukinjena proizvodnja odejne vate v Krašnji zaradi pomanjkanja osnovne surovine. Sredi leta se je tudi zamenjalo vodstvo tovarne. Direktorsko mesto je prevzel 3. junija 1965 Janez Babnik, ki pa je še naprej ostal tehnični vodja.

GOSPODARSKA REFORMA 42-URNI TEDNIK

To je bilo tudi leto uveljavitve gospodarske reforme. Že to leto se je pokazala ugodnejša delitev dohodka za podjetje zaradi zmanjšanja deleža skupnosti. Celotni dohodek se je od 2,7 milijard dinarjev v letu 1964 povečal na 3,5 milijard dinarjev.

Z zadovoljstvom je bilo v letu 1966 ugotovljeno, da z nabavo križnoprvijskega stroja za navijanje super kopsov kapacitete zadoščajo trenutni potrebi tkalnic.

To je bil čas postopnega uvajanja skrajšanega, 42 urnega delovnega tedna. Po eni prosti soboti pred letom,

Proslava 40-letnice obstoja

sta bili v letu 1966 že dve prosti soboti.

Predsednik DS je bil Ivan Cerar, predsednik UO pa Slavko Rosulnik. V tem času je bila dejavnost mladinske organizacije zelo razgibana. Med drugim je pripravila tudi dobre programe za dan žena in za dan republike.

To leto je bil spet eden od poizkusov oskrbe s toplo malico — tokrat preko Prehrane.

Konec leta 1967 je bila ukinjena obratna ambulanta, ker je bilo pričakovati kvalitetnejšo zdravstveno oskrbo v novem zdravstvenem domu v Domžalah.

BOLJŠANJE STANJA SKLADIŠČ

V teku leta je bilo usposobljeno za skladiščenje novo montažno poslopje na vzhodni strani tovarne.

Opuščeno je bilo skladišče v Študi, ki je bilo najeto pred par leti in prepuščeno trgovskemu podjetju Napredek. S tem se je začela akcija za postopno koncentracijo vseh skladišč na območju tovarne.

Podpisana je bila licenčna pogodba s tujo firmo za izdelavo nove vrste filtrov iz acetatnega vlakna. S tem je postala proizvodnja filtrov povsem vezana na uvoz surovine. Potrebne pa so bile tudi precejšnje investicije.

REKONSTRUKCIJA BELILNICE

Belilnica je bila v tem letu sredi popolne rekonstrukcije, ki je povsem modernizirala postopek in odpravila ročno delo belilcev.

Modernizirala se je tudi izdelava

proizvodov iz vate, tako izdelava vložkov, cik-cak vate, in rolane vate.

Intenzivneje se je začelo v tem letu razmišljati o dejstvu, da so se vse doslej vlagala sredstva predvsem v druge oddelke, da pa se je bazna proizvodnja — tkalnice — že predolgo zanemarjala. Tedaj je bilo 144 statev, v glavnem dotrajanih in dislociranih.

Celoten dohodek je v tem letu znašal (že v novih dinarjih) 41 milijonov dinarjev, povprečno število zaposlenih pa 592, torej je bilo opaziti — predvsem na račun modernizacije — rahlo znižanje zaposlenosti. Povprečni osebni dohodek je tedaj znašal 876 din.

16. novembra 1967 je direktorsko mesto ponovno prevzel Jože Pogačnik.

ZAČETEK OPRAVLJANJA ZUNANJE TRGOVINSKE DEJAVNOSTI

1968 leta je postal predsednik DS Janez Rozman. Prav v njegovem času se je dejavnost podjetja razširila tudi na opravljanje zunanjetrgovinskega prometa. Izvršenih je bilo 14 samostojnih zaključkov in ugotovljen prihranek 37.340 din. Vsega izvoza pa je bilo 99.826 \$ in to predvsem na konvertibilno področje. Ob koncu leta je bilo zaposlenih že 634 ljudi, od tega 463 žensk. Proizvodnja filtrov je imela svojo veliko rast, saj je njihova izdelava potekala 4-izmensko. Celotni dohodek je znašal 59 milijonov dinarjev.

DRUGA POVOJNA REKONSTRUKCIJA UVELJAVLJANJE USTAVNIH AMANDMAJEV

Naslednje leto je bil opravljen po-

Aprila 1970 nas je obiskal Franc Popit

poln prehod na skrajšani delovni čas. Nabavljena sta bila snovalni in škrobilni stroj z velikima zmogljivostima. To je bila že priprava na ureditev problema tkalnic. Izvoza je bilo 153.963 \$, od tega 68.943 \$ na konvertibilno področje. Začela se je zidava dodatnega montažnega skladišča, ki se je zaključila v letu 1970. To leto je bilo zaposlenih že 666 ljudi, od tega 495 žensk. Predvsem na račun filtrov je celotni dohodek znašal že 93 milijonov dinarjev.

V letu 1970 so bile izvedene spremembe v oblikah samoupravnih organov. Ustavni amandmaji so dali prste roke pri oblikovanju samouprave organizacije. Delo dotedanjega UO sta si razdelila poslovni odbor in odbor za medsebojne odnose, uvedeni pa so bili tudi sveti za tri delovne enote. Prvi predsednik poslovnega odbora je bil Ciril Zarnik, odbora za medsebojne odnose pa Franc Kerč. Predsednik delavskega sveta je bil Rozman Štefan.

Škrobilni in snovalni stroj sta bila montirana, tkalnica Zvezda je bila ukinjena, postavljenih pa je bilo 12 novih traktorskih polavtomatov v ukinjeni tkalnici gaze.

Največja investicija pa je bila dograditev nove hale za proizvodnjo vate in vložkov. Poleg tega je bila dograjena nova trafopostaja, dvoje prizidkov in naročenih 64 novih avtomatskih tkalskih strojev. Več let prisoten interes o modernizaciji tkalnic se je pričel tako uresničevati.

Spodbujeno je bilo tudi hotenje po zgraditvi lastnega obrata za izdelavo sanitetnih obličev. Prišlo je do elaboratov, prvih nakupov opreme, dokončne realizacije pa, iz raznih razlogov, ne.

Proslava ob 45-letnici obstoja

Konec obratovanja v Študi

Celotni dohodek je to leto že prekoračil stomilijonsko mejo, zaposlenih pa je bilo blizu 700 ljudi. Skozi vse leto so bile velike težave zaradi splošne nelikvidnosti.

V drugem polletju 1971 je bilo ukinjeno obratovanje v Študi. Tedaj je namreč začela obratovati nova avtomatska tkalnica v prostoru bivše mikalnice.

POGODBA S FIRMO MÖLNLYCKE

V novi mikalnici pa sta — po uspešni pogodbi s Švedsko firmo

Podpisana je pogodba s tvrdko firmo Mölnlycke

Mölnlycke — zaživela dva nova artikla: Mimosept vložki in Mölny plenice.

Druga rekonstrukcija tovarne je bila s tem nekako v zaključni fazi. Modernizirala se je torej v tej dobi predvsem pripravljavnica, tkalnica in mikalnica, konfekcija pa je začela dobivati prve moderne konfekcijske stroje.

Celotnega dohodka je bilo to leto 113,6 milijonov dinarjev. Povprečno število zaposlenih pa je že preseglo 700 ljudi.

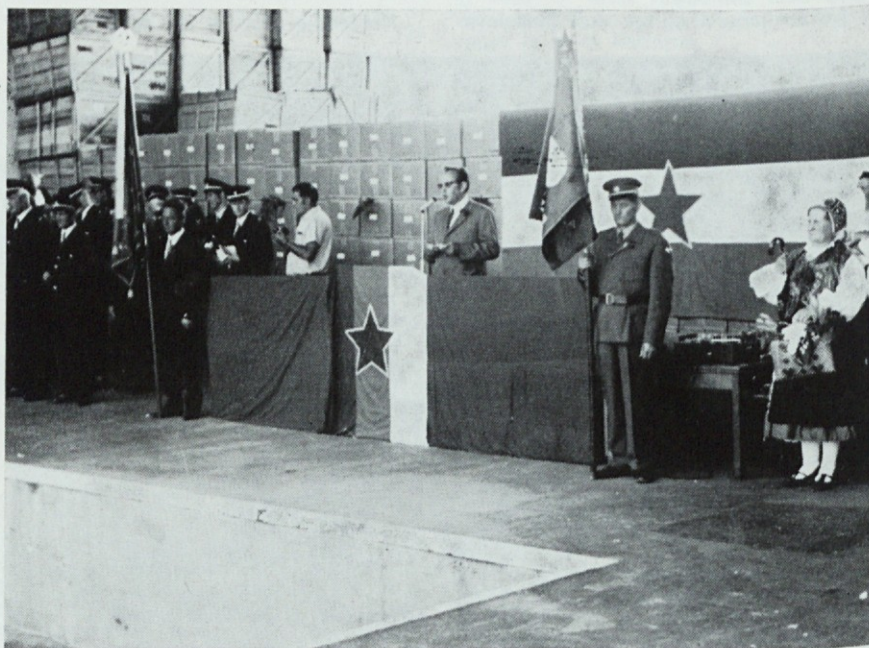
Leto 1972 je bilo, glede na zaključek druge rekonstrukcije, v investicijskem pogledu bolj umirjeno. Dokončano je bilo skladišče surovin in nabavljen avtomat za izdelavo Mölny hlačk. Začela se je pripravljati proizvodnja mrežnih navlek — nadomestkov ovojev.

Belilne kapacitete so se povečale za 35 % z domačo uvedbo tehnološke spremembe — spiranja z vročo vodo po izkuhavanju ter vključitvijo rahljalnega stroja pred sušenjem. Povprečno je bilo zaposlenih 718 ljudi, od tega 534 žensk, torej 75 %. Povprečna starost je bila malo nad 30 let.

To leto je bilo pomembno glede kvalitativnih samoupravnih sprememb. Zaživela je prva oblika neposrednega samoupravljanja, uvedena s šestimi zbori delovnih ljudi. Družbeno ekonomsko ter organizacijsko življenje tovarne je bilo to leto nasploh precej razgibano.

ZAČETEK TRETJE REKONSTRUKCIJE

V jubilejnem letu 1973 je direktorske posle, po upokojitvi Jožeta Pogačnika, ponovno prevzel Slavko Bajec oec. Sedanji predsednik DS je Peter Kočar, predsednik PO Ivan Cerar, predsednik OMR pa Ivanka Ogorevc. To je leto priprav na tretjo rekonstrukcijo tovarne. Ta ne bo namenjena ureditvi proizvodnje, pač pa ureditvi delovnih pogojev zaposlenih v upravi, ureditvi družbeno-političnega življenja tovarne, rekreativne dejavnosti, prehrani in vsemu ostalemu, kar je močno zaostalo ob nagli rasti proizvodnje. Pripravlja se namreč gradnja upravne stavbe. Prav v času proslavljanja 50-letnice se delovni ljudje tovarne odločajo tudi o bodoči obliki združenega dela v skladu z osnutkom ustave in ustavnimi zakoni.

Odprtje nove mikalnice — 1970

Tekstilna tovarna Senožeče od prvih začetkov do danes

Ob priliki praznovanja 50-letnice obstoja TOSAME, je zaradi dolgoletnega poslovno-tehničnega sodelovanja primerno predstaviti tudi razvoj Tekstilne tovarne Senožeče.

Povojna leta so pomenila preobrat v našem dotedanjem življenju. Težnja po deagrarizaciji se je pojavljala vsepovsod, tudi v Senožečah. Vendar niti v njih samih, niti v okolici ni bilo delavnic ali ustanov, kjer bi se ljudje lahko zaposlili. Trst je bil odrezan od zaledja, veliko ljudi je iskalo zaposlitev drugod, samo nekaj najbolj upornih je ostalo v Senožečah. Pa vendar vse do leta 1955 ne beležimo bistvenih sprememb v gospodarskem razvoju tega kraja.

Prvi preobrat je pomenila odločitev tedanjega občinskega ljudskega odbora Senožeče, da ustanovi mali tekstilni obrat Mehanična tkalnica Senožeče. Maloštevilni kolektiv je dobil štiri tkalske stroje in dva milijona dinarjev investicijskega posojila. Namestil se je v stari stavbi, ki je bila pred tem senik brez vrat in oken, takorekoč razvalina. Podjetje — sedanja tekstilna tovarna Senožeče je začela nastajati na področju brez kakršnekoli tekstilne tradicije. Neogibno se je torej takoj postavilo vprašanje strokovnega kadra.

Po drugi strani pa so tudi štiri statve malo pomenile v proizvodno-komercialnem smislu. Za nakup novih ni bilo možnosti, zato so zbirali z vseh vetrov stare in izrabljene stroje različnih znamk in tehnoloških svojstev.

Potrebno jih je bilo temeljito rekonstruirati. Mlad in neizkušen kolektiv je prav z usposobitvijo tega starega železa, ki so ga druge tekstilne tovarne izvrgele, opravil svoj živ-

Prva tkalnica TT Senožeče

ljenjski izpit, okrepil si je pogum in podjetnost.

Začela se je dolga doba odrekovanja. Vsa, tudi najmanjša sredstva so vlagali v opremo in tako postopoma povečali svoje zmogljivosti. Da so ob tem trpeli stalno pomanjkanje obratnih sredstev, je razumljivo.

1957 leta je bil izdelan prvi investicijski program. Obsegal je adaptacijo celotnega starega proizvodnega poslopja, v katerem je do konca leta 1960 že obratovalo 57 stativ in še nekaj drugih tekstilnih strojev.

Podpis pogodbe o poslovno — tehničnem sodelovanju med Tosamo in TT Senožeče — 1972

Neugnanost mladega kolektiva je bila neustavljiva. Lotil se je gradnje nove tkalnice, pripravljalnice, kotlarne, mehanične delavnice in garaže. Gradnja je potekala etapno in proti koncu leta 1962 so v nove prostore montirali prve stroje — prav tako nabavljene kot staro železo.

Montaža je bila zaključena v letu 1964, toda zdaj je bilo že 166 stativ, zaposlenih pa 135 delavcev.

Ta uspeh pa ni zasenčil trajnega spoznanja, da je obstoj zagotovljen le s pravočasno modernizacijo strojnega parka. Prva možnost za to se je ponudila 1967 leta, ko je IBI Kranj izločila iz proizvodnje 36 ne novih, pa vendar uporabnih avtomatskih stativ. To so bile prve avtomatske statve v

Nova tkalnica TT Senožeče

TT Senožeče. Leto kasneje so odkupili od MTT Maribor še 132 avtomatskih statev. Tako so bili v celoti avtomatizirani, vendar s starimi stroji.

Nadaljna razvojna pot je šla logično v nakup novih statev. 1969 leta je kolektiv uspel kupiti prvih 38 novih avtomatskih statev v zagrebški tovarni, 1970 leta nadaljnjih 36. Nakup tretje skupine statev je bil 1972. leta, zadnja skupina pa v letu 1973. V tem času je bilo tudi dograjeno, poleg obstoječih petih sedov, še nadaljnjih pet. Tako je tkalnica v celoti opremljena z novimi avtomatskimi statvami znamke Picanol. Čaka pa jih še modernizacija strojev v pripravljalnici, polni pa so še drugih problemov in načrtov. Vendar, najhuje je zazdaj za njimi.

Vsa ta strma rast Tekstilne tovarne Senožeče pa je šla vzporedno s sodelovanjem s TOSAMO. To sodelovanje se je začelo brez elaboratov, dolgih poročil in sestankov. Srečali so se ljudje in se brez pisanih besed dogovorili, da je v skupnem interesu združiti sile in sredstva za hitrejši razvoj enih in drugih.

Prvi razgovor je bil v začetku leta 1956 v Senožečah. Obiskala sta jih tedanji direktor tov. Jože Pogačnik in takratni tehnični vodja tov. Janez Babnik. Pripeljala sta se z osebnim avtom, ki so mu menda rekli »Muki«.

Dogovorili so se, da bo vsa senožeska proizvodnja namenjena potrebam Tosame. Tedaj je Tekstilna tovarna Senožeče imela 4 statve in čez mesec, ko so jih predstavniki Domžal spet obiskali, so v osebni avto »Muki« naložili že skoro enomesečno proizvodnjo. Pri nalaganju prvih izdelkov sta pomagala tudi oba vodilna tovarisa iz Domžal.

Par dni po dobavi prve količine gaze, so tudi predstavniki senožeske tkalnice obiskali Domžale. Takrat so se srečali s tedanjim vodjem nabave tov. Slavkom Bajcem. Podpisana je bila prva pogodba o dobavih gaze za potrebe Tosame.

Tak je bil začetek sodelovanja, ki se je vse bolj utrjevalo. Utrjevali so ga izmenični obiski kolektivov in samoupravnih organov, utrdila ga je prva pogodba o poslovno-tehničnem sodelovanju in čez nekaj let nova, izpolnje-

na pogodba z večjimi garancijami in možnostmi razvoja. V letu 1972 pa je bila, glede na nove pogoje gospodarjenja, podpisana nova petletna pogodba o poslovno tehničnem sodelovanju, katera zajema že vse elemente, ki jih danes prinaša nova ustava. Lahko torej trdimo, da sta bila oba partnerja kovača naših družbenih sprememb.

Utrjevanje sodelovanja in spoznavanje skupnih interesov se je zlasti pokazalo v kritičnih trenutkih, tako ob aferi Tomos, ko so hoteli ukiniti Tekstilno tovarno Senožeče, pa ob vseh hotenjih senožeskega kolektiva po modernizaciji strojnega parka.

Zato je jasno, da ob praznovanju 50-letnice obstoja Tosame, delovna skupnost Tekstilne tovarne Senožeče izraža iskrene čestitke ob uspehih svojega partnerja z željo, da bi se vezi v bodoče že bolj navezale, da bi se odnosi izpopolnjevali in da bi vloženo delo prinašalo še več koristi zaposlenim v obeh tovarnah, pa tudi celotni družbeni skupnosti.

PO ZAPISU ANDREINE MOŽE

Opis stiskanja 50 kg bal

(po zapisu in pripovedi delavke Mici Tomažičeve)

»Preša je bila visoka približno dva metra in je imela dvoje dvokrilnih vrat — spredaj in zadaj. Stranici sta bili v sredini ojačani z navpičnima letvama, ki sta bili enakomerno preluknjani. Pod je bil raven, lesen, pokrov pa je bil tudi lesen, debel približno 5 cm. Imel je dve ročici, dolgi kakih 80 cm, ki sta segali ven skozi stranici, oprti na železne kline, ki so bili vtaknjeni skozi luknje v obeh letvah.

Najprej se je natehtalo 50 kg vate. Če je bila I. a, je bila bolj mehka, če pa B ali C, pa je bila bolj trda za stiskanje. Potem si pripravim juto in papir, pogrnem v prešo najprej juto in nanjo papir. Začnem nanašati vato in jo ravno skladati ter jo sproti že ma-

lo stiskati, nato jo pokrijem s papirjem in potem z juto. Dolžina papirja in jute mora biti tolikšna, da potem, ko vato stisnem, prideta ravno skupaj. Nato zaprem vrata. Zataknejo se z zatičem, debelim 7 cm, dolgim pa toliko, da sega čez obe krili in da se zatakne na kljuke, ki so bile na stranicah. Na vsakih vratih sta bila po dva zatiča.

Nato spustiš pokrov, tako da na obeh straneh iztakneš kline. Najprej na eni strani stiskaš in zatakneš klin nad tisto ročico, ki je bila na pokrovu, nato pa še na drugi strani. Ker pa nimaš v roki toliko moči, vzameš nekakšno vrv, preganjeno na dvoje,

dolgo pol metra in jo natakneš na ročico pokrova in še na debel kol, dolg dva in pol metra. Nastaviš ga pod spodnji klin, da je več moči, potem pokličeš dva za pomoč. Dva pritiskata na tisti dolgi kol, eden pa zatakne kline. Stiska se na obeh straneh enako zato, da je bala potem povsod ravna. Bala je bila velika, široka en meter, debela pa 60 cm.

Nato odprem obojna vrata. Juto in papir, ki se že skupaj dotikata, zašijem skupaj na obeh straneh, iztaknem kline, vzdignem pokrov in balo zavolim ven. Zašijem najprej na enem koncu, nato na drugem — in bala je narajena. Samo še za signirati je, označiti s tekočo številko in odposlati.«

Ženska desetina pred nastopom

NA POMOČ!

Od prvih skromnih začetkov pred velikim požarom leta 1934 in nakupa prve motorke, se je do danes naše gasilsko društvo razvilo v močno ekipo, opremljeno z najsodobnejšo opremo. Izvežbane moške in ženske desetine, prekaljene na različnih tekmovanjih, širijo svoje znanje na ves kolektiv. To pa je garancija, da bomo lahko, zaupano nam premoženje, znali obvarovati pred vedno prisotno nevarnostjo — požarom.

Protipožarni zid in ekipa prve pomoči

O skoposti

Pravijo, da je bil Kocjančič skop. Ta skopost je šla včasih tako daleč, da je postala zabavna za njegove delavce.

Tako se, na primer, ni mogel ločiti od svojega oguljenega svetlega klobuka. Kakorkoli že je bil napravljen, kamorkoli se je namenil, stara klobeta mu je vedno čepela na glavi. Ženi to seveda ni bilo po godu, posebno, če so se pripravljali na kakšen pomemben obisk. Vendar ni nič pomagalo. Kocjančič je zamenjal vse, samo klobuka ne. Pa se je našla rešitev! Dva dni pred obiskom je klobuk izginil. Vse iskanje — tudi ženino — ni nič pomagalo. Kdor je takrat videl Kocjančiča, je takoj vedel, da lovi svoj ljubi klobuk. Končno pa se je vseeno moral sprijazniti z novim klobukom. No, na srečo pa se je stari klobuk po vsakem obisku zopet od nekod pojavil, kar pa na vsezadnje ni noben čudež, saj ga je skrila žena.

Njegov sin, edinec, ki ga je sicer zelo ljubil, bi zelo rad imel svojo uro; oče pa ga je grobo zavrnil, da je ne rabi.

Kdor ve vsaj za ti dve anekdoti, bo razumel zakaj je bila večna borba njegovih zaposlenih za višje mezde, pa tudi zakaj se je njegova tvrdka tako naglo razvijala.

Slavnostno število je pripravil uredniški odbor v sestavi: predvojno obdobje: Vili Dolenc, kamniški obrat: Ciril Zarnik, predvojno sindikalno gibanje in medvojno politično delo: dr. Mirol Stiplovšek (zunanji sodelavec), povojno obdobje: Jelka Premru, svetovalec: Jože Pogačnik, barvna fotografija in tehnično vodstvo: Feliks Vodlan, nove fotografije: Miro Pavlič, izbor fotografij: Dušan Borštnar in Toni Laznik dipl. oec., priredba gradiva: Toni Laznik dipl. oec. Naklada: 2000 izvodov. Tisk: Papirkonfekcija Krško

Iščemo tradicijo

Vsaka tovarna, ki kaj da na svoj ugled neguje neko tradicijo. Nekoč najslavnejša tovarna Rolls Roys je izdelovala tudi avtomobile — seveda najdražje na svetu. Razglašali so tradicijo, da se njihovi avtomobili ne pokvarijo. Ko se je arabskemu šejku vseeno pokvaril tak avto v puščavi, je letalo brž pripeljalo mehanika, ki je avto zopet pognal v tek. Šejk je zadovoljen vprašal koliko je sedaj dolžan. Tedaj pa se je začudil mehanik: »Zakaj dolžan? Saj vam je vendar znana naša tradicija, da se naš avto sploh ne pokvari.« Mimogrede naj povem, da je pred leti ta tradicija s tovarno vred propadla.

Vendar pa mislim, da se strinjate da mora biti tradicija nekaj posebne, nekaj, kar je komaj še verjetno — nikakor pa to ne sme biti laž. Poglejte si Gorenje iz Velenja! Dosti mlajše je od naše tovarne pa so si kljub temu izmislili nekakšno tradicijo, da vsako leto pošljejo na trg nov izdelek. Komaj 20 let imajo za seboj pa že imajo tradicionalno parolo: GORENJE — GARANCIJA. Mislim, da bi si mi, saj navsezadnje obstojamo že 50 let, lahko privoščili najmanj parolo: TOSAMA — TRADICIJA. Spomniti se moramo le še na to, kakšna je ta naša tradicija? Saj o tem, da jo imamo, gotovo ne more biti dvoma. Treba jo bo torej odkriti. Če bi iskali tradicijo za tovarno alkoholnih pijač — bi bilo dosti lažje. Napisali bi, kako so med vojno naši delavci jemali Nemcem s prevaro čisti alkohol, namenjen za njihovo vojsko in ga pošiljali partizanom. Tisti alkohol, ki je bil pa zasmrjen z etrom, pa so segreli na štedilniku da je izparel eter in iz njega

delali likerje, ki so jih v velikih količinah pošiljali — po grlu. Ta tradicija likerstva je zaživela tudi v dobi samoupravljanja v delavnici »pri Pavletu« in tudi danes je ta tradicija še kdaj pa kdaj... sicer pa nismo Alko.

Bojim se da se kakšne slavne tradicije za našo rabo ne bom spomnil. S tradicijo slabše vrste pa seveda ni težav. Poslušajte samo tole zgodbo: Ko je bivši lastnik F. Kocjančič leta 1940 zopet širil tovarno, je moral kupiti Malijevo hišo, ker je bila napotiti. In zakaj še danes nimamo dovolj skladišč? Zato ker moramo zopet odkupiti Malijevo hišo, ki nam je zopet napotiti. Seveda, je to nova hiša Malijev — ampak tradicija pa to le je. Ko smo že pri skladiščih: Kocjančič je tudi leta 1940, zaradi pomanjkanja skladišč, imel bombaž spravljen v raznih hišah privatnikov od Kamnika prek Vira do Domžal. Mi pa smo v avgustu kupili ponjave (plahete), ker se bojimo, da nam bo bombaž na dvorišču segnil; pa še nam ga bodo pripeljali iz domžalskega zdravstvenega doma, ker bodo to naše skladišče ukinili. Naj povem še to, da je Kocjančič že po prvi svetovni vojni skoraj vse surovine za izdelke, ki jih je prodajal samo doma, uvažal. Lahko mi verjamete, da je tradicija kriva da je tudi sedaj to skoraj enako. Verjetno je teh tradicij kar precej. Ampak — končno sem se spomnil najboljšo in še slavna je. V naši tovarni so bili vedno doma nasmejani ljudje. Pred tako tradicijo zbledi vse slabe! Kar vprašajte jih, če ne verjamete.

Viljem Dolenc

VODORAVNO:

1. močviren, težko prehoden pragozd v Aziji; 6. **predsednik DS, Peter** (l. 1973); 11. otočje v Polineziji; 16. polisaharid, škrobne sestave, ki se nahaja v gomoljih; 18. priprava za razmnoževanje risb; 20. vrsta preteklega časa v srbohrvaščini; 21. negativna elektroda; 22. pisec krajših razprav; 23. ponjava; 24. **predsednik DS, Ivan** (l. 1967); 25. vrsta, značilnost; 26. začetnici priimka in imena hrvatskega esejista (Ujević Augustin); 27. hazzardna igra na karte; 28. reka na Peloponezu; 29. rimski bog ljubezni; 31. otročad; 34. začetnici priimka in imena nizozemskega skladatelja (Lasso Orlando); 35. majhen koš; 37. bodica; 38. japonski drobiž; 39. ukrajinski ljudski ples; 43. bolezenski pojav; 45. strupen bojni plin; 48. analogija; 49. luka v Izraelu; 50. izbirčen, sladkosneden; 53. avtomobilska oznaka Kutine; 54. kraj blizu Vukovarja; 55. znak za kem. prvino aluminij; 56. šolska potrebščina; 57. jez, nasip; 59. medmet razočaranja; 60. lučaj; 62. botanična rastlina, volčin; 64. mozolj; 68. jadranski otok v Kvarnerju; 71. naša industrija nafte; 72. ime češkega reformatorja Husa; 73. začetnici priimka in imena

slov. jezikoslovca (Oblak Vatroslav); 74. **predsednik DS, Matevž** (l. 1963); 78. bog pastirjev v antični Grčiji; 79. oznaka za ulico; 80. arabski določni člen; 81. grobo orientalsko sukno; 82. **predsednik DS, Marjan** (l. 1961); 85. znana partizanska reka v Hercegovini; 89. **predsednik DS, Janez, Štefan** (l. 1969, 1971); 93. prebavna motnja; 94. vrsta uganke; 95. angleški filmski igralec, Peter (Becket); 96. slaščica; 97. metulj, zlatnik; 98. slov. smučarski skakalec (Peter).

NAVPIČNO:

1. vzhodnoindijski hrast; 2. brez čuta za narodnost; 3. **predsednik DS, Karel** (l. 1950); 4. vrtna utica, tanka bombažna tkanina; 5. Verdijeva opera; 6. **predsednik DS, Ivan** (l. 1950); 7. snop slame; 8. osvežilna pijača; 9. ime komponista, glasbenika in aranžerja Sossa; 10. **predsednik DS, Slavko** (l. 1956); 11. samospjev, skladba ki se izvaja enoglasno; 12. vzhodnjaški liker iz riža; 13. **predsednik DS, Ivan** (l. 1956); 14. dobra opazovalka; 15. oče; 17. japonsko mesto na otoku Honšu, nekdanja prestolnica; 18. govornik; 19. luknjač; 20. italijanski sli-

kar, Adrea; 30. oznaka za goro, mount; 31. riba, koprena; 32. ozračje; 33. kegljaški klub; 35. oznaka za kilovolt; 36. začetnici priimka in imena pisca (Kanonni Janez); 40. lepa; 41. muslimanski bog; 42. avtomobilska oznaka Karlovca; 44. izbranost, ličnost, okusnost, uglajenost; 46. umazan od kozjega blata; 47. slovenski tednik; 51. zahodnoirsko otočje; 52. začimba; 56. parazitska žival, krvoses; 58. kratica za Toneta Fornezzija; 61. kazalni imek; 63. **predsednik DS, Slavko** (l. 1954); 65. **predsednik DS, Jože** (l. 1959); 66. izdelujem zvitek; 67. znak za kem. prvino krom; 68. oznaka za Kranjsko čbelico; 69. začetnici priimka in imena narodnega heroja (Ribar Ivo); 70. začetnici imena in priimka češkega pripovednika (Karel Čapek); 75. moško ime; 76. norosti, smešnosti; 77. miselnost, hrvaški pesnik Vladimir; 78. stisnjena dlan; 79. reka v Bosni; 82. strup za insekte; 83. Hercegovac; 84. nabirek, kraj v Indiji; 86. jezero v Kanadi; 87. nemški skladatelj in dirigent Werner (Čarobne gosli); 88. glavni števnik; 90. soprog; 91. svetlo angleško pivo; 92. reka v Angliji.

Vida Vodlan

